

Instituut voor de gelijkheid
van vrouwen en mannen

STUDIE

Synthesenota contactbreuk tussen ouder en kind

Auteurs

Emma Hens, Kim Bastaits, Inge Pasteels
| PXL Social Work Research

Inhoudstafel

1. Probleemstelling	4
2. Terminologie	6
2.1 Terminologie in de literatuur inzake scheiding.....	6
2.2 Terminologie in de literatuur inzake partnergeweld	8
2.3 Terminologie in het bestek van deze synthesenota	9
3. Wetgevend kader	10
4. Prevalentie en redenen	12
4.1 Prevalentiecijfers in de literatuur inzake scheiding.....	12
4.2 Prevalentiecijfers in de literatuur inzake partnergeweld	14
4.3 Redenen voor contactbreuk in de literatuur inzake scheiding	15
4.4 Redenen voor contactbreuk in de literatuur inzake partnergeweld.....	16
5. Context	17
5.1 Achtergrondkenmerken van ouders en kinderen die een contactbreuk ervaren hebben	17
5.2 Het verhaal van ouders en kinderen vanuit een levensloopperspectief.....	18
5.3 Het verhaal van ouders en kinderen vanuit een systeemperspectief	19
6. Impact	22

7. Onderzoek naar de aanpak van contactbreuk	24
7.1 De ervaringen van ouders en kinderen.....	24
7.2 De ervaringen van hulpverleners	26
7.3 De ervaringen van rechters	28
8. Aanbevelingen uit de literatuur	30
8.1 Aanbevelingen voor de hulpverlening.....	30
8.2 Aanbevelingen voor justitie.....	34
8.3 Aanbevelingen voor overheid en beleid	34
8.4 Aanbevelingen voor wetenschap en onderzoek	35
9. Conclusie.....	36
Bibliografie	40
Bijlage 1: Overzicht van de opgenomen empirische studies naar contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding	44

1. Probleemstelling

België behoort reeds geruime tijd tot de koplopers wat betreft (echt)scheiding in Europa¹. De formele echtscheidingscijfers voor België liggen dan ook hoog². Een scheiding, en dan vooral een complexe scheiding, kan erg ingrijpend zijn voor de betrokken ex-partners en eventuele kinderen. Dat blijkt zowel uit nationaal als internationaal onderzoek. In de internationale literatuur, benoemt Amato³ de verschillende risico- en beschermende factoren voor verminderd welzijn van zowel ex-partners als kinderen. Daarbij worden verminderd contact tussen ouder en kind en conflict tussen de ex-partners beschouwd als de grootste risicofactoren.^{3,4,5} Overigens toont ook Vlaams onderzoek aan dat deze aspecten een negatieve invloed hebben op het welbevinden van de betrokkenen.^{6,7} Het zijn deze complexe scheidingen waarmee de hulpverlening alsook familierechters vaak en soms herhaaldelijk geconfronteerd worden.

Complexe scheidingen hebben niet alleen impact op het emotioneel welbevinden van betrokkenen maar vormen ook een risicofactor voor partnergeweld, waarbij vrouwen vaker het slachtoffer zijn.^{8,9} Uit een vergelijking tussen de verschillende partnersituaties, blijkt dat vrouwen die in de afgelopen 12 maanden gescheiden zijn of een relatiebreuk hebben meegemaakt en vrouwen die nog contact hebben met hun ex-partner vaker getroffen worden door partnergeweld dan vrouwen in een partnerrelatie.⁹ GREVIO, het onafhankelijke gespecialiseerde orgaan dat verantwoordelijk is voor het toezicht op de tenuitvoerlegging van het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (ook wel de conventie van Istanbul genoemd) geeft aan dat er in België te weinig aandacht wordt besteed aan partnergeweld bij (complexe) scheidingen. Zo stelt dit orgaan dat partnergeweld onvoldoende wordt meegenomen als contra-indicatie bij de overweging of contact tussen ouder en kind na scheiding wenselijk is en of een gelijk verdeeld verblijf tussen de ouders toegepast kan worden. Bij die overweging heeft men volgens GREVIO wel oog voor het 'parental alienation syndroom (PAS)', hetgeen GREVIO problematisch acht omdat het concept 'PAS' gebruikt kan worden om geweld te minimaliseren of te negeren.¹⁰

Het parental alienation syndroom (PAS) betreft een controversieel begrip. Het was Gardner¹¹ die in 1987 PAS introduceerde en daarmee verwees naar het verschijnsel waarbij een kind bij scheiding de ene ouder 'verstoot' en éézijdig verbonden blijft met de andere ouder. De oorzaak van dit vijandige gedrag tegenover de 'verstoten' ouder werd door Gardner gelegd bij manipulatie door de andere, 'verstotende' ouder. Het PAS kon dan in extreme gevallen leiden tot een contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding. Hoewel onderzoekers het eens zijn dat een dergelijke contactbreuk na scheiding kan optreden, blijkt er geen empirische evidentie te zijn voor het bestaan van een syndroom.¹² Ook blijken zowel hulpverleners als rechters eerder terughoudend bij het gebruik van deze term.^{7,13,14} Het denken in termen van een syndroom wordt daarom meer en meer losgelaten. Overigens halen onderzoekers steeds vaker aan dat een contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding ook om hele andere redenen kan optreden zoals een verre woonafstand, verwaterd contact of ruzie.^{7,15}

Ondanks de kritiek op het syndroomdenken van Gardner,¹¹ groeit de aandacht voor contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding in het algemeen en ook voor de specifieke vorm van contactbreuk waarbij het kind geen contact meer heeft met een ouder, al dan niet

onder invloed van de andere ouder. Opmerkelijk is dat deze laatste vorm van contactbreuk, zijnde het door een ouder installeren van een contactbreuk zonder geldige reden, steeds meer erkend wordt als vorm van psychologisch partnergeweld.^{9,16,17} Kinderen worden hierbij immers ingezet in een strijd tussen de ex-partners zonder dat hun belang en bescherming voorop staat. In het onderzoek van Pieters en collega's⁹ rapporteren 3% van de vrouwen en 3% van de mannen dat ze in de laatste 12 maanden het slachtoffer werden van zulke contactbreuk of dreiging tot zulke contactbreuk met hun kinderen (samen met mishandeling van kinderen). Ook uit onderzoek van Bastaits en Pasteels⁷ blijkt dat deze vorm van contactbreuk slechts een kleine groep van ouders treft na scheiding en dat dit zelfs, in tegenstelling tot andere vormen van partnergeweld, vaker voorkomt bij gescheiden vaders dan bij gescheiden moeders. Ook vanuit het beleid en de wetgeving krijgt een contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding meer aandacht. Zo zit deze problematiek vervat in het Nationaal actieplan tegen gendergekleurd geweld (PAN) 2021-2025 gelanceerd door de staatssecretaris voor Gendergelijkheid, Gelijke Kansen en Diversiteit waaraan het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen bijdraagt. Specifiek in actiepunt 53 wordt het gebrek aan wetenschappelijke basis voor PAS aangehaald. Dat gebrek aan wetenschappelijke basis wordt overigens ook door GREVIO aangehaald.¹⁰

Gelet op de toenemende aandacht voor contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding bij actoren uit het beleid en de hulpverlening, het feit dat specifieke vormen van contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding steeds vaker als psychologisch partnergeweld worden erkend en de terugkomende kritiek op het gebrek aan wetenschappelijke basis voor bepaalde concepten aangaande contactbreuk, is het van grote meerwaarde om de bestaande wetenschappelijke kennis omtrent contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding samen te vatten. Daarbij beoogt de huidige literatuurstudie om:

1. de wetenschappelijke kennis omtrent de problematiek van contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding bij actoren uit het beleid en werkveld te vergroten;
2. aanbevelingen die in de literatuur geformuleerd werden op basis van wetenschappelijke inzichten samen te brengen en;
3. deze onderzoeksresultaten en aanbevelingen te kaderen in de context van partnergeweld.

Daartoe zullen we de inzichten uit de Belgische en Nederlandse literatuur bundelen, waarbij we oog zullen hebben voor zowel het scheidingsonderzoek als het onderzoek omtrent partnergeweld.

2. Terminologie

2.1 Terminologie in de literatuur inzake scheiding

In de terminologie die in de scheidingsliteratuur gehanteerd wordt om contactbreuk tussen ouder en kind te benoemen, duiken termen zoals 'parental alienation' (PA), 'ouderverstoting' en 'oudervervreemding' frequent op. Deze termen verwijzen naar een contactbreuk tussen ouder en kind waarbij het kind na scheiding één van beide ouders niet meer ziet. Voor de desbetreffende ouder is de contactbreuk vaak ongewenst⁷. Ondanks de algemene consensus onder scheidingsonderzoekers dat een dergelijke vorm van contactbreuk na scheiding kan optreden, heerst de vraag of termen zoals 'PA', 'ouderverstoting' en 'oudervervreemding' de complexiteit van de aangeduide problematiek voldoende omsluiten.^{7,13,15,18,19}

De begrippen 'ouderverstoting', 'oudervervreemding' en 'PA' kennen een eerder controversiële geschiedenis.⁷ In 1976 introduceerden Wallerstein en Kelly²³ voor het eerst het idee dat een kind zich bij scheiding vijandig kan gedragen tegenover een van beide ouders. Gardner¹¹ bouwde voort op dat idee en ging nog een stap verder door dergelijk gedrag als een klinisch syndroom te definiëren. Dat syndroom gaf hij de naam 'Parental Alienation Syndrome' (PAS), hetgeen vertaald werd naar 'ouderverstotingssyndroom'. Gardner¹¹ verwees met PAS naar het verschijnsel waarbij een kind bij scheiding de ene ouder 'verstoot' en éénzijdig verbonden blijft met de andere ouder. De oorzaak van dit vijandige gedrag tegenover de 'verstoten' ouder werd gelegd bij manipulatie door de andere, 'verstotende' ouder. Gardner formuleerde acht kenmerken bij het kind die konden wijzen op PAS, zijnde het negatief spreken over de ouder, een zwakke reden aanhalen voor het gebrek aan contact, een zwartwit denkpatroon hanteren waarbij de verstoten ouder als slecht en de verstotende ouder als goed gezien wordt, het verstotingsgedrag van de verstotende ouder internaliseren, de verstotende ouder onvoorwaardelijk steunen, het gedrag van de verstotende ouder kopiëren, vijandigheid en een gebrek aan schuldgevoel over het gedrag naar de verstoten ouder vertonen en vijandigheid verspreiden bij familie en vrienden.¹¹

Vanuit empirisch-wetenschappelijk oogpunt kreeg het syndroomdenken van Gardner heel wat kritiek. Zo claimde Gardner dat 90% van de kinderen in scheidingssituaties PAS vertonen. Daarbij baseerde Gardner zich louter op observaties in zijn klinische praktijk en bezondigde hij zich aan het foutief veralgemenen van klinische observaties bij patiënten.¹³ Daarnaast slagen onderzoekers er niet in om de kenmerken van PAS te repliceren. Zo vond men in een onderzoek naar PAS in Nederland de symptomen zoals beschreven door Gardner niet terug.¹² Overigens zijn naast onderzoekers, ook hulpverleners eerder terughoudend tegenover het denken over ouderverstoting als een syndroom.^{7,13} Op basis van deze kritiek maakte de bredere term 'Parental alienation' (PA) zijn intrede, een term die vertaald werd naar 'ouderverstoting' of 'oudervervreemding'. In de scheidingsliteratuur gebruikt men de termen 'PA', 'ouderverstoting' en 'oudervervreemding' vaak door elkaar om eenzelfde fenomeen aan te duiden, namelijk de afwijzing van één van beide ouders door het kind na scheiding. Sommige auteurs vullen daarbij aan dat er geen valide reden is voor die afwijzing (zoals misbruik, mishandeling of geweld).²⁸ Echter kwam er ook op deze termen heel wat kritiek. Zo stellen onderzoekers dat de termen een categoriale, individuele, lineaire en statische invulling geven aan wat eigenlijk een complexe en relationele problematiek betreft.^{7,13,15,19} Het zijn

categoriale begrippen, omdat ze een notitie van goed en slecht en schuldigen en slachtoffers in zich dragen.^{13,19} Daarnaast geven de termen blijk van een individueel perspectief dat de schuld toeschrijft aan één individu.¹³ De begrippen zijn ook lineair, aangezien ze de interpunctie (het begin) bij de ouder of het kind leggen en een rechte lijn trekken tussen oorzaak en gevolg.^{13,19} Tot slot wekken de termen de indruk dat het gaat om een statische situatie die niet kan veranderen.¹⁵ Verschillende scheidingsonderzoekers argumenteren dat dit een vereenvoudigde (en zelfs foutieve) weergave is van de complexe en relationele werkelijkheid die schuilgaat achter contactbreuk tussen ouder en kind. Als alternatief pleiten onderzoekers voor een systeemdenken met een circulaire, relationele en dynamische visie op contactbreuk.^{7,13,15,19} Deze visie houdt rekening met de relationele werkelijkheid waarbij er een voortdurende wisselwerking is van elkaar beïnvloedende relaties. Contactbreuk is dan het gevolg van een complex samenspel tussen kenmerken van de ouders, het kind en de gezinsrelaties, en wordt bovendien beïnvloed door de ruimere context en de betekenisverlening van het gezin. Aangezien het een voortdurende wisselwerking betreft, gaat het niet om een statische situatie, maar om een dynamische werkelijkheid die permanent onderhevig is aan veranderingen. Die veranderingen worden gestuurd door processen uit het heden, maar ook door aspecten uit het verleden en ideeën voor de toekomst.^{7,13,15,19}

Om die complexe en relationele werkelijkheid beter te omsluiten, pleiten Wiewauters en Emmery^{18,19} ervoor om termen zoals 'PA', 'ouderverstoting' of 'oudervervreemding' te verbannen en te vervangen door de term 'contactbreuk'. Echter kunnen ook bij deze termen verschillende kanttekeningen geplaatst worden. Zo stellen Bastaits en Pasteels⁷ dat voorzichtigheid geboden is om de algemene term 'contactbreuk' niet te reduceren tot één specifieke vorm van contactbreuk, zijnde een contactbreuk die ongewenst is voor de ouder. Dergelijke reducering doet namelijk afbreuk aan de grote variatie aan mogelijke redenen die een contactbreuk kan kennen. Contactbreuk kan inderdaad ongewenst zijn voor de ouder, maar ook het omgekeerde bestaat, zijnde een contactbreuk die ongewenst is voor het kind. Dit fenomeen zou men naar analogie van de term 'oudervervreemding' dan 'kindvervreemding' kunnen noemen.⁷ Daarnaast kan contactbreuk ook het gevolg zijn van een heel andere oorzaak, zoals een verre woonafstand tussen de ouders, een ruzie of een verwaterd contact.^{7,15} Tot slot stelt het Expertteam ouderverstoting/complexere omgangsproblematiek in Nederland¹⁵ dat de term 'contactbreuk' slechts een status beschrijft en op die manier afbreuk doet aan het complex proces en de dynamiek van onderliggende processen. Zij pleiten voor het gebruik van de benaming 'complexere omgangsproblematiek'. Daarnaast introduceert het Expertteam de term 'co-ouder afwijzing' om te verwijzen naar "de dynamiek in de houding van een ouder naar de andere, die het kind zo ernstig kan beïnvloeden dat het diens identiteit beschadigt" (p. 8).¹⁵ Het Expertteam benadrukt echter dat ook deze termen onvoldoende recht doen aan de complexiteit van de problematiek.¹⁵

2.2 Terminologie in de literatuur inzake partnergeweld

Ook in de literatuur inzake partnergeweld, maakt men frequent gebruik van termen zoals 'PA(S)' en 'ouderverstoting' om te verwijzen naar contactbreuk tussen ouder en kind. Meer specifiek duiden deze begrippen op een contactbreuk waarbij het kind contact met één van beide ouders afwijst zonder geldige reden. Vaak is er sprake van beïnvloeding of manipulatie door de andere ouder.^{14,20,25} Dat dergelijke begrippen ook in de context van partnergeweld opduiken, dient men te begrijpen vanuit de toenemende erkenning van de problematiek als een vorm van partnergeweld.^{9,16,17,22}

Het Belgische Nationaal Actieplan inzake de strijd tegen partnergeweld, lopende acties en perspectieven, goedgekeurd op de interministeriële conferentie van 8 februari 2006, definieert geweld in intieme relaties als "een geheel van gedragingen, handelingen en houdingen van één van de partners of ex-partners die erop gericht zijn de andere te controleren en te domineren. Het omvat fysieke, psychische, seksuele en economische agressie, bedreigingen of geweldplegingen die zich herhalen of kunnen herhalen en die de integriteit van de ander en zelfs zijn/haar socio-professionele integratie aantasten." (p.3).²¹ Partnergeweld kan op verschillende manieren worden ingedeeld. Allereerst onderscheidt men economisch, fysiek, seksueel, verbaal en psychologisch partnergeweld²¹. Binnen deze categorisatie kunnen contactmomenten tussen ouder en kind het voorwerp uitmaken van psychologisch partnergeweld. Zo neemt Europees prevalentieonderzoek inzake geweld tegen vrouwen 'threatening to take the children away from her' op als item om psychologisch partnergeweld in kaart te brengen.²² Ook in Belgisch prevalentieonderzoek inzake partnergeweld valt het item 'scheiding van kinderen of dreiging om dit te doen' onder psychologisch partnergeweld⁹. Een andere, vaak terugkerende onderverdeling is gebaseerd op de typologie van Kelly en Johnson²⁴ en maakt een onderscheid tussen dwingende controle, gewelddadig verzet, situationeel geweld en door de scheiding uitgelokt geweld. Binnen deze typologie valt PA of ouderverstoting onder dwingende controle.^{16,17,25}

Waar men in de scheidingsliteratuur oog heeft voor een grote variatie aan mogelijke redenen die kunnen leiden tot contactbreuk, focust men in de literatuur inzake partnergeweld op één specifieke vorm van contactbreuk. Het betreft de situatie waarin een kind aangeeft geen contact meer te willen met één van beide ouders en dat onder invloed van de andere ouder. Zoals vermeld, wordt deze vorm van contactbreuk vaak 'PA(S)' of 'ouderverstoting' genoemd. Daarbij hanteren auteurs vaak een dichotoom denken in termen van daders en slachtoffers. Jaspaert²⁶ omschrijft ouderverstoting bijvoorbeeld als de situatie waarin "een kind een onredelijke afkeer ontwikkelt voor één van beide ouders, mede door (emotionele) manipulatie van de andere (geliefde) ouder, en deze ouder zonder geldige reden uit zijn leven sluit, terwijl het kind voordien een warme, liefdevolle relatie had met deze ouder" (p.2).²⁶ Jaspaert²⁶ noemt ook drie componenten die aanwezig moeten te zijn om te spreken van ouderverstoting, zijnde een aanhoudende lastercampagne door de geliefde ouder, een onrechtvaardige afwijzing door het kind (terwijl het voordien een goede band had met de ouder) en het gegeven dat de afwijzing door het kind (gedeeltelijk) het gevolg is van de manipulatie door de geliefde ouder.

In de literatuur inzake partnergeweld wordt 'ouderverstoting' (of 'PA') vaak onderscheiden van 'oudervreemding' (dit in tegenstelling tot de scheidingsliteratuur waar men beide termen vaak door elkaar gebruikt). De term 'ouderverstoting' wordt gebruikt om een afwijzing door het kind van één van beide ouders zonder geldige reden aan te duiden. De afwijzing is dan onredelijk, onrechtvaardig of disproportioneel.^{14,25,26,27} 'Oudervreemding' wordt dan weer

gebruikt om te verwijzen naar een afwijzing met een geldige reden zoals verwaarlozing, mishandeling of seksueel misbruik.^{14,25,26} Dat onderscheid tussen een geldige en ongeldige reden wordt ook gemaakt in de literatuur inzake scheiding. Opmerkelijk is echter dat de scheidingsliteratuur vaak geen onderscheid maakt tussen ‘ouderverstoting’ en ‘oudervreemding’, maar beide termen als synoniemen gebruikt. Bijkomend wordt in de literatuur inzake partnergeweld ‘ouderverstoting’ ook onderscheiden van het ‘ouderverstotingssyndroom’ (of ‘PAS’). Het ouderverstotingssyndroom focust dan op het gedrag van het kind, terwijl ouderverstoting op het gedrag van de verstotende ouder focust. Sommigen gebruiken deze begrippen als synoniemen, anderen zien het ouderverstotingssyndroom dan weer als het gevolg van ouderverstoting. Echter heerst ook in de literatuur inzake partnergeweld een grote controverse over het bestaan van het ouderverstotingssyndroom. Uit empirisch-wetenschappelijk oogpunt wordt benadrukt dat het bestaand onderzoek omtrent het ouderverstotingssyndroom louter descriptief is, waardoor er niet voldoende empirische evidentie is om de oorzaak, het verloop en de behandeling te onderbouwen. Daarnaast kan de diagnose ook niet officieel worden gesteld, aangezien het syndroom niet vermeld staat in de DSM 5.¹⁴

Recent komt ook in de literatuur inzake partnergeweld kritiek op termen zoals ‘ouderverstoting’ of ‘PA(S)’. Deze concepten kunnen namelijk worden ingezet om de verklaringen van kinderen over mishandeling te ondergraven of om de ouder die het kind probeert te beschermen te bestraffen.²⁷ Daarnaast is ook het denken over ouderverstoting als emotioneel misbruik controversieel. Het kan zijn dat de misbruikte ouder de misbruikende ouder beschuldigt van PA, maar ook het omgekeerde kan gebeuren, zijnde dat de ouder valse aantijgingen maakt van PA om zich als slachtoffer op te werpen. Een beschuldiging van PA kan ook door de misbruikende ouder worden ingezet om de misbruikte ouder te bedreigen en te controleren.²⁵ Het hoeft daarom niet te verbazen dat Belgische rechters eerder omzichtig omspringen met de terminologie. Zo blijkt uit diepte-interviews met familie- en jeugdrechters dat het gebruik van de term ‘ouderverstoting’ weerstand oproept. De ouder kan zich namelijk beschuldigd voelen, wat de kans hypothekeert dat de ouders een akkoord vinden of dat ze de voorgeschreven maatregelen uitvoeren.¹⁴

2.3 Terminologie in het bestek van deze synthesenota

Gelet op de grote converse omtrent de terminologie inzake contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding, opteren we in het bestek van deze synthesenota om de terminologie te hanteren in lijn met de auteurs van de verschillende bronnen zelf. Als we bijvoorbeeld de resultaten uit het onderzoek van Bastaits en Pasteels⁷ beschrijven, zullen we de term ‘**contactbreuk**’ hanteren omdat Bastaits en Pasteels zelf spreken over ‘contactbreuk’. Beschrijven we daarentegen de resultaten van Jaspert en Minnekeer,¹⁴ dan zullen we de term ‘**ouderverstoting**’ gebruiken omdat zij in hun werk deze benaming verkiezen. Als we vervolgens resultaten uit verschillende onderzoeken combineren waarin een verschillende terminologie wordt aangehouden, dan zullen we een algemene en overkoepelde term hanteren die de gehele inhoudelijke lading omsluit.

3. Wetgevend kader

Ook in de wetgeving beschouwt men contact tussen ouder en kind als essentieel. Dat idee zit vooreerst vervat in verschillende internationale verdragen. Zo vermelden artikels 7 en 9 van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVKR)²⁹ dat een kind “het recht heeft om zijn ouders te kennen en door hen te worden verzorgd voor zover dit mogelijk is” (artikel 7 – IVKR, 1989) en “het recht heeft om contact te onderhouden met beide ouders wanneer het kind in scheiding leeft van één of beide ouders”²⁹ (artikel 9 – IVKR, 1989). Echter klinkt de vraag of deze kinderrechten in sommige situaties niet in strijd zijn met ‘het belang van het kind’. Die bedenking maakt onder meer GREVIO,¹⁰ het onafhankelijke gespecialiseerde orgaan dat verantwoordelijk is voor het toezicht op de tenuitvoerlegging van het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (ook wel de conventie van Istanbul genoemd). GREVIO stelt dat blootstelling aan huiselijk geweld (als slachtoffer of getuige) een uitzondering zou moeten vormen op het recht van het kind om een band op te bouwen met beide ouders (behoudens artikel 9 – IVKR, 1989), en dat in ‘het belang van het kind’.¹⁰

Het recht op contact zit ook vervat in Het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens (EVRM).³⁰ Dat verdrag geeft aan dat eenieder recht heeft op “eerbiediging van zijn privé-, familie- en gezinsleven”. Daarbij is “geen inmenging van enig openbaar gezag toegestaan in de uitoefening van dit recht”, behalve als dat noodzakelijk is voor de “bescherming van de gezondheid of de goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen” (artikel 8 – EVRM, 1950). Ook bij dit verdrag werd in het verleden de vraag gesteld of het recht op eerbiediging van het familie- en gezinsleven (behoudens artikel 8 – EVRM, 1950) in sommige situaties niet in strijd kan zijn met ‘het belang van het kind’. Zo oordeelde het Europese Hof voor de Rechten van de Mens recentelijk dat het ontnemen van de voogdij van beide ouders gerechtvaardigd kan zijn in ‘het belang van het kind’.³¹

Ook in de Belgische wetgeving en rechtspraak hecht men een groot belang aan het recht op contact tussen ouder en kind. Vooreerst beschouwt het Belgisch jeugdrecht het contact tussen ouders en kinderen als essentieel. Alleen als de rechten van het kind in gedrang komen, kan een opschorting van contact (tijdelijk) gerechtvaardigd zijn: “Het contact tussen ouders en kinderen is essentieel. Maatregelen die de scheiding van een ouder ten overstaan van het kind regelen zijn enkel gerechtvaardigd binnen het kader van de bescherming van de rechten van het kind. Ook de duur van deze scheiding moet in dat kader passen” (p. 22).³² Hetzelfde idee komt tot uiting in de evolutie van het Belgisch familierecht, en dan specifiek met betrekking tot scheiding. Waar voor 1995 één ouder het hoederecht kreeg na scheiding en de andere ouder bezoekerrecht, voerde men in 1995 het gezamenlijk ouderlijk gezag in.³³ Bijkomend is sinds 2006 verblijfsco-ouderschap de prioritair te onderzoeken verblijfsregeling.^{34,35} De familierechter kan in uitzonderlijke gevallen toch beslissen om het ouderlijk gezag exclusief toe te kennen aan één van beide ouders, maar daarmee vervalt het recht op contact van de andere ouder niet. Dat recht komt in dergelijke gevallen tot uiting in de bepaling van een omgangsregeling. Echter kiest men veel vaker voor een gezamenlijke uitoefening van het ouderlijk gezag door beide ouders. Het recht op contact zit dan automatisch vervat in het recht van bewaring dat beide ouders hebben. In deze situaties stelt men een verblijfsregeling op, waarbij de rechter ‘het belang van het kind’ in acht neemt. Zoals reeds vermeld, is sinds 2006 verblijfsco-ouderschap de prioritair te onderzoeken verblijfsregeling.^{34,35} Deze verblijfsregeling wordt dan

onderzocht op basis van verschillende indicaties en contra-indicaties die een weergave zijn van 'het belang van het kind'. Voorbeelden van indicaties zijn de investering in de opvoeding door de ouder, de duurzaamheid van de relatie tussen het kind en de ouder en de wensen van het kind. Als contra-indicaties worden onder meer een conflictueuze relatie tussen de ouders en een moeizame of gebrekkige communicatie tussen beiden meegenomen.³² Dit is waar volgens GREVIO¹⁰ het schoentje knelt. Immers, zo stelt het monitoringsorgaan, houdt men onvoldoende rekening met partnergeweld als contra-indicatie. Daarbij heeft men wel oog voor PAS, wat volgens GREVIO problematisch is omdat PAS gebruikt kan worden om geweld te minimaliseren of te negeren. Met partnergeweld wordt volgens GREVIO ook geen rekening gehouden in een eerdere wet van 1965 die de gronden opsomt voor gehele of gedeeltelijke ontzetting van het ouderlijk gezag. Zoals reeds vermeld, stelt het monitoringsorgaan dat blootstelling aan huiselijk geweld (als slachtoffer of getuige) een grond zou moeten vormen waarop men een uitzondering kan maken op het recht van het kind om met beide ouders een band op te bouwen (behoudens artikel 9 – IVKR, 1989) en dat 'in het belang van het kind'. GREVIO dringt er daarom bij de Belgische autoriteiten op aan om bij de bepaling van bewaring- en bezoekrechten of bij maatregelen die de uitoefening van het ouderlijk gezag betreffen, rekening te houden met voorvallen van geweld en steeds te beoordelen of dat geweld een beperking van bewarings- of bezoekrechten rechtvaardigt. Een van de maatregelen die GREVIO daarbij voorstelt is om betrokken professionals bewust te maken van het gebrek aan wetenschappelijke basis van 'PAS' en de bevolking hierover te sensibiliseren.¹⁰

Hoewel men vertrekt vanuit het recht op contact, wordt in de Belgische wetgeving ook een specifieke vorm van contactbreuk aangehaald, i.e. de situatie waarbij het kind de kant kiest van de ouder naar wie de voorkeur uitgaat en waarbij het kind niet langer contact wilt met de andere ouder. Volgens het Belgisch Jeugdrecht kan men in deze gevallen een deskundigenonderzoek inzetten, met medewerking van de ouders. Immers mag volgens het Belgisch Jeugdrecht van de ouders verwacht worden dat ze samenwerken om het contact tussen de ouder en het kind te bewaren en indien nodig te herstellen.³² Ook vanuit het beleid krijgt een contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding meer aandacht. Zo zit deze problematiek vevat in het Nationaal actieplan tegen gendergekleurd geweld (PAN) 2021-2025, gelanceerd door de staatssecretaris voor Gendergelijkheid, Gelijke Kansen en Diversiteit. Actiepunt 53 uit dat actieplan wilt "de betrokken actoren attent maken op het ontbreken van een wetenschappelijke basis voor het concept "ouderverstotingsyndroom" voor echtscheidingsituaties waarin er sprake is van partnergeweld" (Actiepunt 53 - PAN). Tot slot wordt in de gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van justitie en het college van procureurs-generaal betreffende het strafrechtelijk beleid inzake partnergeweld (COL 4/2006 herzien op 12.10.2015)³⁶ het niet-afgeven van kinderen als een vorm van partnergeweld omschreven. Dit misdrijf heeft immers ernstige gevolgen voor het kind, maar ook voor de ouder die het contact verliest. Daarbij stelt de omzendbrief dat "het niet-afgeven van kinderen [...] misdrijven zijn die ernstige gevolgen kunnen hebben voor de ouder die hiervan het slachtoffer wordt, maar vooral voor het betrokken kind zelf. Het niet-afgeven vormt immers een inbreuk op het recht van het kind om persoonlijke relaties te onderhouden met één van zijn ouders. [...]. Deze misdrijven vallen dan ook onder het begrip 'partnergeweld'. Deze misdrijven moeten dus met dezelfde ernst behandeld worden als de andere gewelddaden, maar waarbij men rekening moet houden met het specifieke karakter ervan".³⁶

4. Prevalentie en redenen

4.1 Prevalentiecijfers in de literatuur inzake scheiding

Verschillende prevalentiestudies rapporteren over contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding. Tabel 1 geeft een overzicht van deze onderzoeken en resultaten. Voor alle studies geldt dat ze deel uitmaken van een groter onderzoek waarbij contactbreuk tussen ouder en kind niet de primaire/exclusieve focus was en waar contactfrequentie tussen ouder en kind slechts één van de vele thema's van het onderzoek betrof. De geanalyseerde gegevens hebben betrekking op huishoudens, ouders of kinderen. Ook de leeftijd van de respondenten verschilt van onderzoek tot onderzoek. Tot slot houden de onderzoekers er soms een verschillende definitie van 'contactbreuk' op na. Door deze verschillen, is het niet mogelijk om een correcte vergelijking te maken tussen de gepresenteerde resultaten.

In België gebruikten Petit en Casman³⁷ de gegevens uit een panelonderzoek inzake gezinsdemografie ('Panel Study on Belgian Households' of PSBH) om een beter beeld te krijgen op nieuw samengestelde gezinnen. Het PSBH onderzoek betreft een longitudinale enquête die gedurende 11 opeenvolgende jaren (van 1992 tot 2002) werd afgenomen, en dat zowel in de Vlaamse als de Franse Gemeenschap. De resultaten die interessant zijn voor de prevalentie van contactbreuk, zijn gebaseerd op gegevens uit de elfde golf die in 2002 plaatsvond. Tijdens deze golf werden 1832 huishoudens bevestigd. Petit en Casman rapporteren over de ontmoetingen tussen kinderen en ouders die het ouderlijk gezag niet uitoefenen (en dus niet in het gezin wonen). Uit de resultaten blijkt dat 7,5% van de kinderen die bij hun moeder wonen hun vader nooit meer ziet en 1,1% van de kinderen die bij hun vader wonen hun moeder nooit meer ziet.³⁷

Vervolgens deden Bastaits, Mortelmans en Pasteels³⁸ en Bastaits en Pasteels⁷ onderzoek naar de prevalentie van contactbreuk in Vlaanderen. Zij maakten gebruik van verschillende kwantitatieve datasets afkomstig uit het onderzoek 'Scheiding in Vlaanderen - SiV'.^{39,40} In dit onderzoek werden interviews afgenomen bij beide partners van een eerste huwelijk dat afgesloten werd tussen 1971 en 2008 en dat inmiddels al dan niet ontbonden werd. Via een (online) survey werden (indien mogelijk) ook hun kinderen, ouders en eventuele nieuwe partners bevestigd. Data werden verzameld in 2009 en 2010 en in totaal namen 12.110 respondenten deel (al maakten beide studies gebruik van kleinere sub- datasets). Wat de resultaten betreft, geven Bastaits, Mortelmans en Pasteels³⁸ de algemene cijfers weer en maken Bastaits en Pasteels⁷ een opsplitsing volgens leeftijd. De studie van Bastaits, Mortelmans en Pasteels³⁸ gaat eerst in op contactbreuk tussen vader en kind. Als men kijkt naar de antwoorden van gescheiden vaders (n=738), blijkt dat 5,7% van deze vaders geen persoonlijk contact meer heeft met hun kind. Als kinderen (n=499) hierover rapporteren, ligt het percentage iets hoger. Van de bevestigde kinderen zegt 9,4% dat ze geen contact meer hebben met de vader. Vervolgens is ook gekeken naar de frequentie van contactbreuk met moeder. Het valt op dat deze cijfers lager liggen dan de cijfers voor contactbreuk met vader. Uit de rapportages van gescheiden moeders (n=882) blijkt dat 0,9% van de moeders geen contact meer heeft met hun kind. Ook hier ligt het cijfer iets hoger als de kinderen (n=492) hierover rapporteren. Zo zegt 1,4% van de kinderen dat ze geen persoonlijk contact meer hebben met hun moeder. In de studie van Bastaits en Pasteels⁷ worden deze cijfers vervolgens uitgesplitst volgens leeftijd. Afhankelijk van wie rapporteert en van de leeftijd van het kind,

schommelen de percentages tussen 0% (bij rapportage door moeders over een contactbreuk met een inwonend kind tussen 0 en 9 jaar) en 17,1% (bij rapportage door uitwonenden kinderen tussen 19 en 35 jaar over een contactbreuk met vader). De resultaten per leeftijdscategorie staan in detail opgesteld in tabel 1.

Ook het 'Leuven Adolescenten- en Gezinnenonderzoek – LAGO'⁴¹ rapporteert over de contactfrequentie tussen Vlaamse ouders en kinderen na scheiding. In het LAGO onderzoek werden scholieren tussen 12 en 18 jaar bevroegd. De derde LAGO-ronde vond plaats in 2010 en 2011, aan deze ronde namen 2120 scholieren uit 15 scholen deel. Uit de resultaten blijkt dat 16% van de jongeren met gescheiden ouders (n=498) geen contact meer heeft met de vader, en 4% geen contact meer heeft met de moeder.⁴¹

Tot slot voerde Kalmijn⁴² op vraag van het Expertteam ouderverstoting/complexere omgangsproblematiek in Nederland¹⁵ specifieke analyses omtrent contactverlies uit op de gegevens van het onderzoek 'Ouders en Kinderen in Nederland' (OKiN). De OKiN-survey werd afgenomen bij volwassenen kinderen tussen 25 en 45 jaar oud, hun ouders en eventuele stiefouders. De prevalentiecijfers zijn gebaseerd op data uit 2017 en hebben betrekking op 6485 volwassen kinderen waarvan 3062 met gescheiden ouders.¹⁵ Vooreerst gaat de studie in op contactverlies tussen vader en kind. Uit de rapportages van gescheiden vaders (n=1517) blijkt dat 27,5% van de vaders geen contact meer heeft met één of meerdere kinderen. Daarnaast zegt 15,5% van de kinderen die geconfronteerd werden met een ouderlijke scheiding in hun jeugd (n=2925) dat ze het contact met de vader verloren hebben. Ook hier liggen de cijfers voor contactbreuk met de moeder lager. Slechts 4,9% van de kinderen (n=2908) zegt geen contact meer te hebben met de moeder.⁴²

Tabel 1: Prevalentie van contactbreuk tussen kind en moeder alsook tussen kind en vader naargelang rapportage door ouder of kind in verschillende studies.

	Contactbreuk met moeder		Contactbreuk met vader	
	Ouder	Kind	Ouder	Kind
Petit & Casman (2008) BE – dataset PSBH Kind < 16j	1,1% n=1832 HH		7,5% n=1832 HH	
Bastaits & Pasteels (2021) BE – dataset SiV Kind 0-9j	0% n=129		4,1% n=107	
Bastaits & Pasteels (2021) BE – dataset SiV Kind 10-18j	1% n=734	1,4% n=498	6,1% n=615	9,4% n=498
Bastaits & Pasteels (2021) BE – dataset SiV Kind 19-25j	2% n=409	1,9% n=311	7,8% n=322	12,2% n=311
Bastaits & Pasteels (2021) BE – dataset SiV Kind 19-35j (zelfstandig wonend)	5,9% n=468	4,7% n=187	13,8% n=425	17,1% n=186
Dekeyser et al. (2012) BE – dataset LAGO Kind 12-18j		4% n=371		15,7% n=377
Kalmijn (2020) NL – dataset OKIN Kind 25-45j		4,9% n=2908	27,5% n=1517	15,5% n=2925

Tot slot blijkt uit onderzoek van Bonsel, Öztürk & Weynschenk⁴³ dat contactverlies zowel voor als na een scheiding kan optreden. Echter ontstaat contactverlies in de meerderheid van de gevallen na een scheiding. Zo zegt 36,8% van de bevroegde ouders dat ze het contact hebben verloren bij de scheiding en 56,5% dat het contactverlies optrad een half jaar of meer na de scheiding. Echter geeft ook 6,7% van de ouders aan dat ze het contact al voor de scheiding verloren hebben.

4.2 Prevalentiecijfers in de literatuur inzake partnergeweld

Zoals reeds vermeld, wordt contactbreuk tussen ouder en kind (en dan vooral onder de vorm van ‘ouderverstoting’) steeds vaker als een vorm van (psychologisch) partnergeweld gezien. Dat blijkt ook uit het feit dat sommige prevalentiestudies inzake partnergeweld een item gerelateerd aan contactbreuk opnemen om psychologisch partnergeweld in kaart te brengen.^{9,22}

In België deden Pieters, Italiano, Offermans en Hellemans⁹ onderzoek naar de ervaringen van vrouwen en mannen met psychologisch, fysiek en seksueel geweld. Uit dat onderzoek blijkt dat 11,9% van de vrouwen (n=780) en 9,7% van de mannen (n=870) in de laatste 12 maanden het slachtoffer werd van verbaal of psychologisch geweld door de (ex-)partner. Daarbij ervaaarde 3% van de vrouwen en 3% van de mannen 'mishandeling van kinderen, scheiding van kinderen of dreiging om dit te doen' door de ex-partner. 1% van de vrouwen en 0% van de mannen maakte hetzelfde mee, maar in hun geval werd het geweld gepleegd door de huidige partner. Merk bij deze cijfers op dat het percentage dat betrekking heeft op contactbreuk ('scheiding van de kinderen of dreiging om dit te doen') vevat zit in een ruimer percentage dat ook 'mishandeling van kinderen of dreiging om dit te doen' meetelt. Het aantal mensen dat enkel te maken kreeg met 'een scheiding van kinderen of een dreiging om dit te doen', ligt in deze studie dus naar alle waarschijnlijkheid lager. Nederlandse prevalentiestudies over partnergeweld rapporteren naar wij weten geen specifieke cijfers over contactbreuk tussen ouder en kind. In de studie van Van Dijk, Van Veen en Cox⁴⁴ houden de items die onder psychologisch partnergeweld vallen bijvoorbeeld geen verband met contactbreuk tussen ouder en kind. Mogelijks zitten respondenten die contactbreuk ervaren vevat in de restgroep 'ander psychisch partnergeweld'. Uit slachtofferrapportages blijkt dat 2% van de mannen (n=3.118) en 4% van de vrouwen (n=3.309) hier tijdens de afgelopen vijf jaar mee te maken kreeg.⁴⁴

4.3 Redenen voor contactbreuk in de literatuur inzake scheiding

Zoals reeds vermeld, kunnen vele verschillende redenen aan de basis liggen van een contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding. In Vlaanderen onderzochten Bastaits en Pasteels⁷ een breed spectrum van mogelijke redenen. Uit hun resultaten blijkt dat oudervervreemding ('mijn kind wilt mij niet meer zien' of 'ik wil mijn ouder niet meer zien') de meest voorkomende reden is bij zowel ouders als kinderen en dat in nagenoeg alle leeftijdsgroepen. Ook kindervreemding ('ik wil mijn kind niet meer zien' of 'mijn ouder wilt mij niet meer zien') wordt frequent genoemd. Contactbreuk in Vlaanderen is dus vaak ongewenst, hetzij voor de ouder, hetzij voor het kind. Naast een ongewenste contactbreuk, geven respondenten ook vaak ruzie of een verwaterd contact op als reden voor contactbreuk. Om tot een verdere verdieping te komen van deze kwantitatieve resultaten, is het kwalitatief onderzoek van Wiewauters en Emmerly¹⁸ interessant, waarin 60 chatgesprekken tussen jongeren en de hulplijn 'AWEL' werden geanalyseerd. Uit de analyses blijkt dat contactbreuk vaak ongewenst is voor deze kinderen (die zelf de hulpverlening contacteerden). In meerdere gevallen gaf de ouder aan het kind niet meer te willen zien, al dan niet onder invloed van een nieuwe partner. Kinderen die zelf het contact verbraken, vermelden dan weer een moeilijke en complexe thuissituatie. De contactbreuk zien ze dan als een noodzakelijke keuze die hen niet echt gelukkig maakt.

Bij Nederlandse kinderen is 'de ouder niet meer willen zien' (i.e. oudervreemding) de meest voorkomende reden voor contactverlies, zo blijkt uit het onderzoek van Kalmijn.⁴² Bijkomend worden 'ruzie' en 'eigenlijk nooit contact gehad' frequent genoemd. Uit de antwoorden van Nederlandse vaders, blijkt dan weer dat het contact vaak verwaterd is door de scheiding of dat de ex-partner een belemmerende rol speelde.^{15,42} Ook hier zorgt kwalitatief onderzoek voor bijkomende verdieping. Zo interviewde Koppejan-Luitze⁴⁵ acht ouders die de bezoekerregeling niet naleven in situaties van PAS (in het onderzoek de 'residentiële ouders' genoemd). Tijdens

de interviews peilde Koppejan0-Luitze⁴⁵ naar verschillende coverte en overte redenen bij de ouder om de bezoeksregeling niet na te komen. Deze overte (oftewel openlijke) en coverte (oftewel achterliggende) redenen blijken soms sterk van elkaar te verschillen. Omtrent de overte (oftewel openlijke) redenen halen ouders zeven zaken aan, i.e., (1) 'de residentiële ouder gelooft dat het kind (seksueel) misbruikt wordt', (2) 'het kind keurt het gedrag van de niet-residentiële ouder af', (3) 'het kind mag de nieuwe partner van de niet-residentiële ouder niet', (4) 'het kind wordt geconfronteerd met conflicterende waarden of opvoedingsstijlen', (5) 'het kind ervaart discriminatie tegenover de stief- of halfsiblings', (6) 'De niet-residentiële ouder verzorgt het kind niet goed' en (7) 'de niet-residentiële ouder toont zich onverschillig voor de noden van het kind'. Deze openlijke motivering verschilt soms van de coverte (oftewel achterliggende) redenen om de bezoeksregeling niet na te komen. Koppejan-Luitze⁴⁵ onderscheidt negen achterliggende redenen, i.e., (1) 'angst', (2) 'het verlangen om een nieuwe familie te starten', (3) 'jaloezie', (4) 'een verbeterde relatie met het kind', (5) 'het niet kunnen missen van het kind of eenzaamheid', (6) 'frustratie', (7) 'een gevoel van rechtvaardigheid', (8) 'rouw omwille van de verloren relatie' en (9) 'bezorgdheid dat men geen invloed meer heeft op het kind als deze bij de niet-residentiële ouder verblijft'.

4.4 Redenen voor contactbreuk in de literatuur inzake partnergeweld

In de literatuur inzake partnergeweld ligt de focus op een specifieke reden voor contactbreuk, namelijk 'ouderverstoting'. Gegeven die focus werd tot op heden naar wij weten geen empirisch kwantitatief onderzoek uitgevoerd naar een breed spectrum van redenen. Wel vermelden auteurs verschillende redenen die een kind kan hebben om contact met een van beide ouders te weigeren. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen een 'rechtvaardige' reden (=oudervervreemding) en een 'onrechtvaardige' reden (=ouderverstoting). Een 'rechtvaardige reden' kan dan betrekking hebben op (seksueel) misbruik, mishandeling, geweld, verwaarlozing, afwezigheid van de ouder en een armoedige of al voor de scheiding bestaande conflictueuze ouder-kind relatie.^{14,20,26,46} Er bestaan echter geen concrete maatstaven om te beoordelen of een reden 'rechtvaardig' is¹⁴. Daarnaast vermelden auteurs ook redenen die een ouder kan hebben om het contact tussen het kind en de andere ouder te belemmeren. In het geval van oudervervreemding, wilt de ouder het kind beschermen tegen reëel gevaar zoals misbruik of mishandeling.²⁷ In het geval van ouderverstoting, kan de ouder het kind manipuleren/beïnvloeden (1) om de ex-partner te beschadigen,⁴⁷ (2) om de ouder-kindrelatie te beschadigen⁴⁸ of (3) om de eigen positie in de gerechtelijke procedure te versterken om zo bijvoorbeeld een gunstigere verblijfsregeling te verkrijgen.¹⁴ Dit zijn telkens theoretische bevindingen, aangezien wetenschappelijk onderzoek in België en Nederland naar wij weten ontbreekt en dat zowel voor de redenen bij kinderen als bij ouders.

5. Context

Een contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding komt niet willekeurig voor. In de volgende paragraaf, bespreken welke kenmerken van betrokkenen en hun context een rol spelen bij deze ingrijpende levensgebeurtenis. We bespreken eerst de achtergrondkenmerken van ouders en kinderen die een contactbreuk hebben meegemaakt. Daarna vertellen we hun complexe en gelaagde verhaal vanuit een levensloop- en systeemperspectief. Vanuit het levensloopperspectief, kijken we eerst naar de eigen familie- en relatiegeschiedenis van ouders die een contactbreuk ervaren hebben. Vervolgens komt de ontbonden relatie tussen de ouders alsook hun scheidingsproces aan bod. Daarbij hebben we aandacht voor de scheidingsbeleving van alle betrokkenen. Naast een levensloopperspectief, nemen we ook een systeemperspectief aan om contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding te belichten. Vanuit dit perspectief bespreken we hoe de gezinsleden elkaar beïnvloeden en welke rol het bredere netwerk speelt bij een contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding. Voor we ingaan op de resultaten, is het belangrijk om te vermelden dat we in deze paragraaf geen causale uitspraken doen. Dat contactbreuk tussen ouder en kind samenhangt met bepaalde kenmerken, wilt nog niet zeggen dat het over oorzakelijke verbanden gaat. Omwille van de methodologische keuzes van de geïncludeerde studies is het immers niet mogelijk om dergelijke causale uitspraken te doen. Daartoe moeten kenmerken tijdsvariërend worden ingebracht en dat was in geen enkele studie mogelijk, gegeven de voorhanden zijnde datasets. Men dient de resultaten dus als een samenhang te interpreteren en niet als een causaal verband.

5.1 Achtergrondkenmerken van ouders en kinderen die een contactbreuk ervaren hebben

Allereerst vertonen verschillende achtergrondkenmerken van de ouders een verband met contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding. Zo komt contactbreuk vaker voor bij vaders dan bij moeders.^{7,42,43} Contactbreuk hangt ook samen met de leeftijd van ouders. Het zijn vooral ouders tussen 36 en 45 jaar die te maken krijgen met contactverlies.⁴³ Daarnaast treedt contactbreuk met de vader vaker op als de moeder jonger was bij de scheiding en contactbreuk met de moeder indien de vader ouder was bij de scheiding.⁷ Ook het opleidingsniveau en de arbeidssituatie van de ouders zijn relevant. Zo komt contactbreuk met de vader meer voor als de vader of de moeder laagopgeleid of niet-werkend is.^{7,42} Contactbreuk met de moeder komt dan weer vaker voor als de moeder laagopgeleid of niet-werkend is.⁷ Bijkomend rapporteren zowel ouders die het contact verloren hebben als ouders die het contact behouden hebben dat een verschil in achtergrond tussen de ouders (en dan vooral op het vlak van opleiding, land van herkomst en religie) een rol speelde bij het contactverlies.⁴³

Naast de achtergrondkenmerken van de ouders, hangen ook verschillende achtergrondkenmerken van de kinderen samen met contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding. Over de rol van gender bestaat geen eenduidigheid in de literatuur. Zo rapporteren Bastaits en Pasteels⁷ dat contactbreuk met de vader meer voorkomt bij meisjes, terwijl Kalmijn⁴² geen verband vindt tussen contactverlies en gender. Omtrent de samenhang met leeftijd, zijn de resultaten wel gelijkaardig. Contactbreuk met zowel de vader als de moeder treedt vaker op als het kind ouder is op het moment van het onderzoek.^{7,42} Daarnaast komt contactbreuk

met de vader meer voor als het kind jonger was bij de scheiding.⁷ Tot slot is bij volwassen kinderen gekeken naar de samenhang met hun opleidingsniveau. Uit de analyses blijkt dat contactverlies frequenter optreedt als het kind lager opgeleid is.⁴²

5.2 Het verhaal van ouders en kinderen vanuit een levensloopperspectief

Uit verscheidene onderzoeken blijkt het belang van de eigen levensloop van zowel ouders als kinderen die een contactbreuk ervaren (hebben). Daarom belichten we hier het verhaal van ouders en kinderen die geconfronteerd worden met contactbreuk vanuit dit levensloopperspectief. Daaronder verstaan wij de eigen familie- en relatiegeschiedenis van ouders, alsook de ontbonden relatie en het scheidingsproces tussen de ouders.

In de Vlaamse studie van Bastaits en Pasteels⁷ rapporteren ouders over de eigen familiegeschiedenis. Ouders die een contactbreuk hebben meegemaakt spreken in dit onderzoek dikwijls over een moeilijke jeugd bij zichzelf of bij hun ex-partner. Ook hebben vaders die geconfronteerd worden met een contactbreuk vaak zelf gescheiden ouders. Daarnaast blijkt uit dezelfde studie dat contactbreuk tussen ouder en kind vaak deel uitmaakt van de familiegeschiedenis van de betrokken ouders. Zo geven vaders en moeders die na scheiding geconfronteerd werden met contactbreuk frequent aan een moeilijke relatie of geen contact meer te hebben met de eigen ouders.⁷ Ook in de Nederlandse studie van Dijkstra²⁵ rapporteren verschillende moeders die geconfronteerd werden met ouderverstoting dat ze zelf een breuk doormaakten met hun (groot)ouders of dat hun broer of zus zulke breuk ervaren heeft.

Verder hangen specifieke eigenschappen van de relatiegeschiedenis van ouders samen met contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding. Enerzijds spelen de relaties voorafgaand aan de relatie waarbinnen het kind geboren is een rol. Zo wijst een Vlaamse studie uit dat vaders vaker een contactbreuk met hun kind na scheiding ervaren als zij en/of hun ex-partner voor het huwelijk nog een andere samenwonenrelatie hadden.⁷ Anderzijds spelen ook kenmerken van de ontbonden relatie tussen de ouders een rol. Zo geven volwassen kinderen in een Nederlandse studie aan dat contactverlies met vader meer voorkomt indien de taakverdeling tussen de ouders traditioneel was, zijnde dat de moeder de huishoudelijke taken op zich nam.⁴² Vervolgens blijkt uit Vlaams en Nederlands onderzoek dat de ontbonden relatie vaak problematisch en conflictueus verliep, soms zelfs met (fysiek, seksueel, psychologisch of economisch) geweld tot gevolg.^{7,25,38,42,45} Daarbij verwijzen zowel Nederlandse als Vlaamse ouders die geconfronteerd werden met contactbreuk naar moeilijke karaktertrekken van de ex-partner zoals jaloezie, narcistische kenmerken en een manipulatieve persoonlijkheid.^{7,25} Verder geven deze ouders vaak aan dat ze ongelukkig zijn geweest in de relatie.^{38,45} Sommigen gingen reeds tijdens hun relatie met de andere ouder een nieuwe relatie aan.^{7,45} Verrassend daarbij is dat Vlaamse vaders minder vaak een contractbreuk ervaren als zij of hun ex-partner een relatie aangingen tijdens het huwelijk die na de scheiding bleef duren.⁷

Daarnaast speelt ook het verloop van het scheidingsproces tussen ouders een rol. Zowel uit Nederlands als Vlaams onderzoek blijkt dat ouders die een contactbreuk met hun kind ervaren hebben, soms zelf de beslissing namen tot scheiding en dat vaak omwille van een onhoudbare situatie.^{7,25,38} Daarnaast toont een Vlaamse studie aan dat ouders die geconfronteerd worden met een contactbreuk vaak de echtelijke woning hebben verlaten bij de scheiding.³⁸ Het

ervaren van een contactbreuk met een kind, hangt ook samen met de reden voor de ouderlijke scheiding. Voor Vlaamse ouders die een contactbreuk met een kind ervaren hebben, vormen een verschil in voorkeuren of gedragsproblemen vaak de belangrijkste reden om uit elkaar te gaan. Vaders die geconfronteerd worden met contactbreuk noemen ook nog ontrouw als de belangrijkste reden terwijl moeders die een contactbreuk ervaren ook nog gewag maken van problemen aangaande de taakverdeling.⁷ Uit diverse Vlaamse en Nederlandse studies blijkt overigens dat ouders die een contactbreuk met hun kind ervaren, vaak een scheiding meemaakten die gekenmerkt werd door hoog-conflict.^{7,18,25,38,42,45} Daarbij wordt verwezen naar ruzie over de kinderen, dreigen om de kinderen af te nemen, beschuldigen van (seksueel) misbruik en zelfs een strijd met geweld.^{7,25,27,42,45} Tot slot hebben Vlaamse ouders die een contactbreuk meemaken meer moeite om los te komen van het oorspronkelijke gezin (i.e., boundary ambiguity) en ervaren deze ouders veel wrok.⁷

Vervolgens belichten we de scheidingsbeleving van kinderen die een contactbreuk met een van beide ouders ervaren hebben. Zowel in Vlaamse als Nederlandse context, geven kinderen die geconfronteerd werden met een contactbreuk aan dat ze de scheiding tussen hun ouders niet zagen aankomen.^{38,43} Desalniettemin blijkt uit een Nederlandse studie dat kinderen die het contact met een van beide ouders verloren hebben niet meer moeite hadden met de scheiding dan kinderen die contact zijn blijven houden met beide ouders.⁴² In Vlaams onderzoek gaven kinderen waarbij een vermoeden van ouderverstoting speelt dan weer aan een uitleg over de scheiding gekregen te hebben, maar zeiden deze kinderen ook dat hun schuldgevoelens niet altijd expliciet weggenomen werden door de ouders.³⁸ Ander Vlaams onderzoek toont aan dat jongere kinderen (10-18 jaar) die een contactbreuk met de vader ervaren, zich vaak niet verdrietig voelden ten aanzien van de scheiding, waar oudere kinderen (tussen 19 en 25) die dezelfde contactbreuk ervaren zich vaak boos, bang, verdrietig of schuldig voelden ten aanzien van de scheiding. Bij een contactbreuk met de moeder, voelden jongere kinderen (tussen 10 en 18 jaar) zich wel vaak schuldig ten aanzien van de scheiding. Toch geven Vlaamse kinderen niet aan dat ze meer moeite hadden met het afbakenen van de grenzen van hun gezin, waar Vlaamse ouders dat wel aangaven.⁷ Tot slot blijkt uit Nederlands onderzoek dat contactverlies met de vader vaker voorkomt indien de vader het kind weinig zag (namelijk minder dan 1 keer per maand) tijdens het eerste jaar na de scheiding. Nederlandse kinderen die het contact met vader verloren hebben, geven ook vaker aan dat ze hem de scheiding kwalijk nemen.⁴²

5.3 Het verhaal van ouders en kinderen vanuit een systeemperspectief

Naast een levensloopperspectief, kijken we ook vanuit een systeemperspectief naar contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding. Immers bleek uit verschillende onderzoeken dat er bij een dergelijke contactbreuk sprake is van een wederzijdse beïnvloeding tussen de gezinsleden en dat ook de ruimere gezinscontext een rol speelt. Vanuit een systeemperspectief, belichten we vooreerst hoe de gezinsleden elkaar kunnen beïnvloeden en daarna hoe een eventuele nieuwe partner een rol kan spelen. Tot slot kijken we naar de ruimere gezinscontext, waarbij we de rol van familieleden en vrienden bespreken.

Vooreerst is er bij een contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding sprake van een wederzijdse beïnvloeding tussen de gezinsleden. Zo blijkt uit Vlaams en Nederlands onderzoek dat kinderen die geconfronteerd worden met een contactbreuk vaak verstrikt zitten in een loyaliteitsconflict.^{18,25} Dat uit zich onder meer in afwijzend gedrag zoals boos, onbeleefd

of grof zijn.²⁵ In een Vlaamse studie⁷ geven ouders die een contactbreuk ervaren hebben aan dat ze het loyaliteitsconflict bij hun kind begrijpen maar dat de situatie hen tegelijk boos en verdrietig maakt. Verder wijst Vlaams en Nederlands onderzoek uit dat de ouder waarmee het kind wel nog contact heeft een rol kan spelen door bijvoorbeeld negatief te spreken over de andere ouder^{7,25,43,45,49} of door het contact met de andere ouder te belemmeren of te saboteren.^{42,43,49} Volgens Koppejan-Luitze⁴⁵ kunnen dergelijke gedragingen een wisselende loyaliteit en zelfs ouderverstoting/-vervreemding in de hand werken. Omtrent de loyaliteit bij kinderen met contactbreuk, werd in Vlaamse context ook onderzocht of kinderen die een contactbreuk ervaren hebben intergenerationele steun bieden aan hun ouders. Uit de resultaten blijkt dat deze kinderen geen steun bieden aan de ouder waarmee ze geen contact meer hebben. Deze kinderen bieden wel vaker steun aan de vader als ze een contactbreuk ervaren met de moeder.⁷ Uit focusgroepen met Nederlandse kinderen die contactverlies ervaren blijkt dat die verzorgende rol t.a.v. de contactbehoudende ouder zwaar kan wegen.^{43,50} Daarnaast geven zowel Vlaamse als Nederlandse kinderen aan dat ze zich, ondanks het uitblijven van intergenerationele steun, onlosmakelijk verbonden blijven voelen met de ouder waarmee ze geen contact meer hebben.^{18,43}

Verder blijkt uit de literatuur dat een problematiek bij één van beide ouders extra complexiteit aan de al complexe problematiek van contactbreuk kan toevoegen. Een Nederlandse studie wijst bijvoorbeeld uit dat contactverlies met zowel de vader als de moeder samenhangt met alcoholgebruik door de desbetreffende ouder tijdens de jeugd van het kind.⁴² Verder geven Nederlandse kinderen aan dat een psychische problematiek bij de ouder een risicofactor vormt voor contactverlies met die ouder.^{42,43} Daarnaast vermelden Nederlandse kinderen ook financiële problemen als een belastende situatie die optrad tijdens de eerste periode na scheiding, vaak de periode waarin het contactverlies optrad.⁴³ In chatgesprekken met de hulplijn AWEL vertellen ook Vlaamse kinderen over de aanwezigheid van een problematiek bij de ouder waarmee ze geen contact meer hebben. Volgens deze kinderen kan de scheidingsgebeurtenis een trigger vormen die een bestaande problematiek uitlokt of versterkt. Aangezien de bufferende rol van de andere ouder na scheiding wegvalt, zoekt het kind dan naar nieuwe manieren om zich tegen het destructieve gedrag van de ouder te beschermen. Daarbij kan contactbreuk een beschermingsmechanisme vormen.¹⁸

Tot slot spelen kenmerken van de huidige gezinssituatie van ouders en kinderen een rol. Daarbij valt op dat in situaties van contactbreuk dikwijls sprake is van een verhoogde gezinscomplexiteit. Zo ervaren Vlaamse vaders vaker een contactbreuk als er een stiefkind in het huishouden van vader woont of als vader of moeder een kind heeft met de nieuwe partner. Vlaamse moeders ervaren dan weer vaker een contractbreuk als er een stiefkind in het eigen huishouden woont.⁷

Omtrent het persoonlijke netwerk, vermelden zowel Vlaamse als Nederlandse kinderen die een contactbreuk ervaren hebben dat de nieuwe partner van een van beide ouders de situatie kan bemoeilijken.^{18,43} Dat zien we ook terugkomen in Vlaams kwantitatief onderzoek: vaders ervaren vaker een contactbreuk met hun kind als ze zelf samenwonen met een nieuwe partner of als hun ex-partner een tweede huwelijk aangaat.⁷ In het kwalitatieve luik van dezelfde Vlaamse studie vertellen ouders die geconfronteerd werden met contactbreuk dat de nieuwe partner op verschillende manieren een invloed kan hebben. Zo kunnen kinderen het aangaan van een nieuwe relatie door een van beide ouder soms moeilijk plaatsen. Daarnaast kan de nieuwe partner een expliciet escalerende rol spelen, of kan het herpartneren ertoe leiden dat de ouder even 'vergeet' de ouderrol op te nemen. Kinderen willen soms ook zorgen voor de

ouder die 'alleen achterblijft'.⁷ Tot slot zeggen verschillende ouders in de Nederlandse studie van Koppejan-Luitze⁴⁵ dat de nieuwe partner hun denken over de ex-partner heeft beïnvloed.

Naast een eventuele nieuwe partner, kunnen ook familieleden en vrienden een rol spelen. Allereerst blijkt uit Vlaamse kwantitatief onderzoek dat vaders die geen contact meer hebben met hun kind ook dikwijls geen contact meer hebben met hun ex-schoonfamilie.⁷ In het kwalitatieve luik van dezelfde studie, geven ouders die contactbreuk hebben ervaren aan dat de ex-schoonfamilie een negatieve invloed kan hebben op de situatie. Zo voelden deze ouders zich vaak niet goed genoeg voor hen. Enkele keren wordt zelfs gesproken over het expliciet verzwakken van de ouder-kindrelatie door de ex-schoonfamilie.⁷ Volgens Nederlandse ouders die het contact met hun kind verloren hebben staan familie en vrienden van de ex-partner vooral achter de ex-partner. Deze ouders geven in focusgroepen te kennen dat ze zich door hen in de steek gelaten voelen.⁴³ Verder blijkt uit Vlaams onderzoek dat contactbreuk tussen ouder en kind zich vaak doorzet naar een contactbreuk tussen het kind en het bredere (familiale) netwerk aan de kant van desbetreffende ouder.^{7,18} Zo hebben kinderen die na scheiding een contactbreuk ervaren met een van beide ouders, ook vaak geen contact meer met de grootouders langs de kant van die ouder.⁷

6. Impact

Een contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding kan erg ingrijpend zijn voor alle betrokkenen. In deze paragraaf bespreken we de impact van contactbreuk op verschillende levensdomeinen van de ouders, respectievelijk de kinderen. Daarbij willen we opnieuw vermelden dat we geen causale uitspraken doen. Ook hier liet de methodologie van de geïnccludeerde studies niet toe om dergelijke oorzakelijke verbanden vast te stellen. De gepresenteerde resultaten moeten dus opnieuw louter als samenhang worden geïnterpreteerd.

Vooreerst heeft contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding een impact op het emotioneel welbevinden van ouders. Zo vermeldt een grote meerderheid van de Nederlandse vaders die een contactbreuk met hun kind ervaren dat dit een groot gemis is.^{15,42} Ook in Vlaams onderzoek spreken ouders die geconfronteerd werden met een contactbreuk over gevoelens van pijn, verdriet en machteloosheid en sommigen zeggen zelfs donkere gedachten (gehad) te hebben.⁷ Ouders die wel nog contact hebben, kunnen dan weer angst ervaren als gevolg van het gevecht voor het kind. Sommigen vermelden ook een positief emotioneel gevolg van dat conflict, namelijk een herwonnen vertrouwen in zichzelf.⁴⁵ Verder vertellen ouders met contactbreuk over de moeilijkheid die zij ondervinden om emotioneel ouder te zijn maar hun kind niet meer fysiek te zien. Sommigen ervaren daarbij de nood om hun affectieve band met het kind aan te tonen door 'bewijsmateriaal' te verzamelen.⁷ Ook kinderen met contactverlies schatten de emotionele gevolgen voor hun ouders als zwaar in. Zij denken dat er veel emotionele schade, pijn en verdriet is bij de ouder waarmee ze geen contact meer hebben. Daarnaast denken ze dat de ouder waarmee ze wel nog contact hebben het soms zwaar vindt om de opvoeding alleen te dragen⁴³. In een internationale literatuurstudie worden ook nog andere emotionele gevolgen voor ouders met contactbreuk vermeld zoals schaamte, frustratie, depressie, gebrekkig zelfvertrouwen en sociale isolatie.^{14,26} Of een contactbreuk met hun kind voor Belgische en Nederlandse ouders dezelfde gevolgen heeft, is naar wij weten nog niet onderzocht. Naast een emotionele impact, kan contactbreuk ook een economische impact hebben op de ouders. Zo hebben ouders met contactverlies meer kans om hun job te verliezen dan ouders zonder contactverlies.⁴³ Daarnaast zijn er ook voor de ouder waarvoor het kind kiest financiële gevolgen. Het aangaan van juridische procedures omtrent de kinderen kost volgens een Nederlandse studie soms handen vol geld.⁴⁵ In internationaal onderzoek wordt zelfs gewag gemaakt van financiële problemen als gevolg van contactbreuk, maar dat werd naar wij weten nog niet onderzocht in Belgische of Nederlandse context.

Contactbreuk tussen ouders en kind na scheiding is ook ingrijpend voor de betrokken kinderen. In een Vlaams onderzoek werden chatgesprekken met hulplijn AWEL geanalyseerd. In deze gesprekken vertelden kinderen die een contactbreuk met hun ouder ervaren hebben over hun verhoogde stress en draaglast¹⁸. Bij de kinderen die zelf kozen om het contact te verbreken liet de contactbreuk naast opluchting toch ook veel innerlijke twijfel na. Bij de kinderen waar de ouder daarentegen het contact had verbroken, zorgde de contactbreuk voor een aantasting van hun gevoel van zelfwaarde. Deze kinderen legden de schuld van de contactbreuk vaak bij zichzelf en voelden zich dikwijls minderwaardig. Daarnaast vermeldden de kinderen die AWEL gecontacteerd hebben dat de strijd die hun ouders voeren over de verblijfsregeling en/of financiële regelingen zwaar weegt en dat de verschillende waarheden bij hun ouders en omgeving hen in de war brengen¹⁸. Verder rapporteren in een Nederlandse studie volwassenen

kinderen die het contact verloren hebben dat ze emotionele problemen ervaren (hebben). Velen schakelden, eens meerderjarig en dus geruime tijd na het contactverlies, psychologische hulp in⁴³. Ook Nederlandse ouders observeren vaak negatieve emotionele gevolgen voor hun kind zoals boosheid, agressie, depressie, verdriet, rouw, stemmingswisselingen, angst, slaapproblemen, onzekerheid en loyaliteitsconflict.^{25,43,45} Vervolgens kan een contactbreuk met één van beide ouders ook een impact hebben op het schools functioneren van kinderen, zo blijkt uit Nederlands onderzoek. Ouders rapporteren dat hun kind met contactbreuk het minder goed doet op school^{43,45}. Daarbij worden schoolverzuim, concentratieproblemen en slechtere schoolprestaties vermeld.⁴³ Verder kan contactbreuk een weerslag hebben op de eigen relaties van het kind. Nederlandse kinderen rapporteren dat ze als volwassene moeite hebben om zich te binden. In de eigen partnerrelatie zijn ze vaak wantrouwend en het krijgen van eigen kinderen schrikt hen soms af. Anderen ondervinden dan weer problemen in hun relatie met broers en zussen.⁴³ Ook ouders observeren deze gevolgen bij hun kinderen.⁴³ In een literatuurstudie op basis van internationale onderzoeken worden ook andere relationele gevolgen genoemd zoals een grotere kans op parentificatie, adultificatie, infantilisering, een eigen scheiding of om als ouder zelf verstoten te worden.^{14,26} Bij Belgische en Nederlandse kinderen die een contactbreuk ervaren hebben is naar wij weten nog niet onderzocht of een contactbreuk met één van beide ouders leidt tot deze gevolgen. Tot slot beschrijft dezelfde literatuurstudie enkele gedragsmatige gevolgen zoals gedragsstoornissen, drugs- en alcoholverslaving en delinquent gedrag. Ook deze kenmerken zijn nog niet onderzocht in Belgische of Nederlandse context.

7. Onderzoek naar de aanpak van contactbreuk

Ondanks dat een contactbreuk tussen ouders en kind na scheiding slechts een kleine groep treft, dient men te blijven inzetten op de aanpak van contactbreuk aangezien deze gebeurtenis vaak erg ingrijpend is voor alle betrokkenen. Het is daarom relevant om stil te staan bij de werkzame factoren alsook de knelpunten in juridische en hulpverlenende interventies omtrent contactbreuk. Op basis van ervaringen van ouders, kinderen, hulpverleners en juridische deskundigen zullen we sterke punten en struikelblokken in de aanpak bespreken. Deze punten kunnen richting geven aan toekomstige interventies.

7.1 De ervaringen van ouders en kinderen

Vooreerst is het belangrijk om zicht te krijgen op de hulpvraag van ouders en kinderen die na scheiding een contactbreuk meemaken. Die hulpvraag werd voornamelijk in Nederland in kaart gebracht. Nederlandse ouders die het contact met hun kind verloren hebben, koesteren vaak een wens tot contactherstel. Zo zegt 78% van de vaders die geen contact meer hebben dat ze hun kind erg missen.⁴² Verder vertellen Vlaamse ouders die een contactbreuk hebben meegemaakt dat ze niet zozeer willen werken naar een gelijk verdeeld verblijf, maar wel naar contactherstel waarin ze erkend worden als ouder.⁷ Die wens tot contactherstel lijkt iets minder aanwezig bij Nederlandse kinderen die geconfronteerd werden met een contactbreuk. Toch wilt 36% van de kinderen die het contact met hun vader verloren hebben en 50% van de kinderen die het contact met hun moeder verloren hebben de desbetreffende ouder eigenlijk nog wel zien.⁴² Sommige Nederlandse kinderen hebben zelfs na jaren nog een intense behoefte aan contact.¹⁵ Desalniettemin wordt slechts in een minderheid van de gevallen een duurzaam contactherstel gerealiseerd. Zo blijkt dat slechts 15% van de Nederlandse ouders met contactverlies terug een goed contact heeft met hun kind. Wordt de categorie 'redelijk goed' meegenomen, dan gaat het over 20% en treedt het contactverlies met een tweede of derde kind op, dan ligt de herstelmogelijkheid nog iets hoger.⁴³ Contactherstel komt er meestal op initiatief van de kinderen en brengt voor hen vaak strubbelingen mee met de andere ouder en/of met hun broers en zussen. In extreme gevallen leidt contactherstel met de ene ouder zelfs tot een contactbreuk met de andere ouder.^{15,43} Samenvattend geldt voor de meerderheid van de situaties waarin een contactbreuk tussen ouder en kind optreedt na scheiding, dat men niet tot een duurzame oplossing lijkt te komen.

Bastaits en Pasteels⁷ peilden bij Vlaamse ouders die na scheiding een contactbreuk met hun kind hebben meegemaakt naar hun ervaringen met de hulpverlening. Deze ouders doen vaak veelvuldig beroep op de professionele hulpverlening. Toch geven zij aan zelden tot nooit een gepast hulpverleningstraject te vinden dat leidt tot een duurzame oplossing. Vaak gaan ouders bij verschillende diensten aankloppen (denk bijvoorbeeld aan het CAW, het CLB, de politie, etc.), maar loopt het hulpverleningstraject telkens spaak. Sommige hulpverleners vertonen schroom om te handelen en de oplopende kosten zorgen voor een extra wrang gevoel. Daarnaast ervaren ouders ook lacunes in kennis omtrent contactbreuk bij professionals en tevens een gebrek aan visie inzake de aanpak van deze problematiek. Verder voelen deze ouders zich door de hulpverlening vaak niet gehoord. Dat wijten ze aan verschillende redenen

zoals een eventuele vooringenomenheid bij de hulpverlener, het te jong of onervaren zijn van de hulpverlener of het gevoel dat ze omwille van hun pijn als een onstabiele ouder gezien worden. Ook vinden ouders dat de gekende kaders van waaruit de hulpverlening vertrekt niet altijd voldoen. Volgens hen hebben hulpverleners vaak het idee dat het kind zelf kan vertellen wat in zijn/haar belang is, dat de methodiek voor hoog-conflictueuze scheiding naadloos overdraagbaar is naar hun situatie, en dat communicatie tussen de ouders essentieel is om tot een oplossing te komen. Verschillende ouders zijn het daar niet mee eens. Omdat ouders met een contactbreuk binnen de hulpverlening niet altijd gepaste hulp vinden, stappen ze vaak in een juridisch traject. Daar botsen de ouders op de grenzen van het gerecht. Ze benoemen bijvoorbeeld de lange duurtijd van juridische procedures als een knelpunt. Verder ervaren ouders een individualiteit in de beslissingen van rechters, en vinden ze dat advocaten al te vaak vanuit een strijdkader acteren. Naast knelpunten, benoemen Vlaamse ouders die een contactbreuk ervaren hebben met hun kind in het onderzoek van Bastaits en Pasteels⁷ ook mogelijke werkzame factoren bij de hulpverlening. Ouders appreciëren de erkenning voor hun pijn, last en verdriet maar ook voor de inzet die ze als ouder tonen en voor de verschillen in opvoeding tussen de ouders. Helpend zijn ook het inzetten op de toestemming aan het kind om beide ouders graag te mogen zien, op de rol die het netwerk speelt en indien nodig op de mogelijkheid voor het kind om op een neutrale plaats te verblijven. Andere werkzame factoren die ouders aanhalen zijn het normaliseren van een scheefgegroeide situatie in de ouder-kind relatie, het laten rusten van het verleden, het aanleren van betrokkenheid op afstand en het aanhalen van positieve aspecten uit het verleden tussen de ouder en het kind. Omtrent het breder kader van de hulpverlening, vinden ouders het essentieel dat hulpverleners worden opgeleid in de problematiek en dat er een samenwerking is tussen justitie en de welzijnshulpverlening zodat men sneller kan ingrijpen en zodat er meer afdwingbaarheid is.

In Nederland onderzochten Bonsel en collega's⁴³ het hulpzoek-profiel van ouders die na scheiding het contact verloren hebben met hun kind. Ze namen daarbij drie verschillende periodes onder de loep, zijnde de periode voor de scheiding, tijdens de scheiding en tijdens het contactverlies. In tegenstelling tot de Vlaamse ouders in het voorgenoemde onderzoek, blijkt uit dit onderzoek dat Nederlandse ouders die een contactverlies met hun kind ervaren in geen enkele periode ruim op zoek gaan naar hulp. Als deze ouders toch hulp inschakelen, doen ze voornamelijk beroep op hun eigen netwerk en dan vooral op familie en vrienden. Verder vormt het internet een belangrijke bron van informatie. Binnen de hulpverlening consulteren ouders voornamelijk de huisarts, een psychosociale hulpverlener, een maatschappelijk werker en de kindbescherming/jeugdzorg. Enkel tijdens de periode van contractbreuk gaan ouders op zoek naar hulp bij lotgenoten- en belangengroepen. Vervolgens werd aan ouders die het contact met hun kind verloren hebben gevraagd wat beter had gekund in hun zoektocht naar hulp. Vrijwel alle ouders zijn kritisch over hun eigen bijdrage en zeggen dat ze sneller hadden moeten sturen naar een juridische aanpak, dat ze een minder afwachtende houding hadden moeten aannemen en dat ze minder geëmotioneerd hadden moeten handelen. Het kind wordt echter niets kwalijk genomen, die had volgens de ouders geen andere keuze. Wel zien ouders die een contactverlies meegemaakt hebben verbeterpunten in de houding van hun ex-partner zoals het nalaten om incorrecte informatie te delen, meer handelen in het belang van het kind en niet bijdragen aan het loyaliteitsconflict. Familie en vrienden hadden volgens een groot deel van de ouders niet veel anders kunnen of moeten doen. Als er toch iets beter kon, was het de ouder meer steunen en bijdragen aan het verkleinen van het loyaliteitsconflict bij het kind. Van professionals verwachtten deze ouders meer deskundigheid, beter feitenonderzoek (en daarop handelen), meer hulp aan het kind,

sneller handelen, meer aandacht voor de ouderrol, minder vooringenomenheid en meer neutraliteit, andere juridische uitgangspunten en een betere handhaving van afspraken en regels.

Vervolgens peilden Bonsel en collega's^{43,50} naar de ervaringen met de hulpverlening van Nederlandse kinderen die het contact met een ouder verloren hebben. De bevroagde kinderen gaven aan niet veel hulp bij het contactverlies gekregen te hebben. Ze voelden zich vaak emotioneel en relationeel in de steek gelaten door ouders en professionals. Ook Belgische kinderen die geconfronteerd werden met contactbreuk geven in chatgesprekken met hulplijn AWEL aan dat ze een isolement en een gebrek aan steun vanuit de omgeving ervaren.¹⁸ In het onderzoek van Bonsel en collega's^{43,50} zeggen Nederlandse kinderen verder dat ze vooral meer hulp willen bij de emotionele impact, en dat zelfs jaren na het contactverlies. Ook zijn deze kinderen op zoek naar een contactlegger/bruggenbouwer die hen kan helpen bij het herstellen van het contact met hun ouder. De steun die volgens Nederlandse kinderen wel geboden wordt, komt voornamelijk van familie, de huisarts en een enkele keer de jeugdzorg. Omtrent de hulpverlening, hebben deze kinderen nood aan meer onpartijdigheid (ook binnen hun familiale netwerk), meer communicatie tussen de ouders en het kind en tussen de ouders onderling, geen betrokkenheid in ruzies, meer initiatief tot contactherstel vanuit de ouder met wie er geen contact meer is, meer professionele hulp met een grotere rol voor de huisarts en de school en een andere rol voor de jeugdhulp, meer handhaving van de omgangsregeling, meer waarheidsvinding en vragen aan de omgeving vanuit de rechter, gedwongen therapie voor de ouders en eventueel een gelijkwaardige verdeling. Als oplossingsrichtingen voor de hulpverlening zien de kinderen uit dit Nederlands onderzoek een attitudeverandering waarbij men aan het kind een luisterend oor biedt, een laagdrempelige toegang tot het professionele veld, kortere duurtijden van juridische processen en meer continuïteit zodat men niet altijd een ander gezicht ziet.^{43,50}

7.2 De ervaringen van hulpverleners

Verder peilden Bastaits en Pasteels⁷ in diepte-interviews naar de ervaringen van Vlaamse hulpverleners die rond contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding werken. De auteurs stellen op basis van het onderzoek een 'vier fasen'-model voor met handvatten per fase om naar een duurzaam contactherstel tussen ouder en kind te werken. De vier fasen van het model betreffen de spelregels bespreken en vastleggen, op en tot verhaal komen, psycho-educatie en contactherstel. Opmerkelijk is dat de bevroagde Vlaamse hulpverleners zelden alle fasen doorlopen en dat ook de chronologie tussen de fasen kan verschillen van hulpverleningstraject tot hulpverleningstraject.

Tijdens de eerste fase worden de spelregels besproken en vastgelegd. Vooreerst bakent de hulpverlener de doelstellingen van het hulpverleningstraject af in samenspraak met de ouders en de kinderen. Daarbij denken alle betrokkenen na over het te bereiken resultaat. Ten tweede worden de verwachtingen van hulpverleners, ouders en kinderen ten opzichte van elkaar en ten opzichte van het hulpverleningsproces op scherp gesteld. Ten derde is het belangrijk om afspraken te maken over de mogelijkheid en de wijze waarop de hulpverlening gepauzeerd/definitief stopgezet kan worden. Ten vierde moet worden besproken hoe men zal omgaan met (vertrouwelijke) informatie. Tot slot maken de betrokkenen afspraken over de gevolgen van het niet naleven van de afgesproken spelregels.

Nadat de spelregels zijn vastgelegd, tracht men in fase 2 op en tot verhaal te komen. Bij het op verhaal komen, biedt de hulpverlener vooreerst erkenning aan pijn en leed zonder dat hij/zij daarbij een zoektocht naar de waarheid start. Het is in deze fase belangrijk om bestaansrecht te bieden aan ieders verhaal en om een oordelende houding te vermijden. Verder wordt het verhaal in zijn context geplaatst, waarbij de hulpverlener oog heeft voor het ruimere familieleven en de situatie benadert vanuit een levensloopperspectief. Daarnaast wordt de gelaagdheid en de complexiteit van de situatie ingeschat. De hulpverlener zoekt daarbij naar punten van overeenstemming van waaruit consensus bereikt kan worden en inventariseert de verschillen die vragen om wederzijdse aanvaarding. Vervolgens neemt de hulpverlener kennis van specifieke redenen van contractbreuk of aanpalende problematieken en schat hij/zij in of de hulpverlening kan en mag worden doorgezet gegeven deze context. Daarna trachten de betrokkenen tot verhaal te komen. De hulpverlener peilt vooreerst naar de krachten die ouders kunnen inzetten en bekijkt aansluitend welke handvaten aan de ouders geboden kunnen worden. Vervolgens wordt eventueel het netwerk rond de ouders en het kind in kaart gebracht en werpen de betrokkenen en blik op de (nabij en verre) toekomst. Omtrent het werken met kinderen, geven de hulpverleners aan omzichtig te werk te gaan. Ze houden daarbij rekening met het gegeven dat kinderen door het spanningsveld van dubbele loyaliteit vervreemd kunnen zijn van de eigen noden. Daarnaast is het belangrijk om methodieken op maat in te zetten als men in gesprek gaat met het kind. Kinderen worden verder als actieve betrokkenen in het familiesysteem gezien die zelf iets kunnen toevoegen aan de familiedynamiek.

Vervolgens belandt men aan in fase 3, die vaak samen met fase 2 wordt uitgerold. Fase 3 betreft het inzetten van psycho-educatie om inzicht te bieden in de mechanismen die spelen en om de betrokkenen bepaalde vaardigheden aan te leren. De doelstelling van deze fase kan zijn om bepaalde zaken te normaliseren of om betrokkenen te ontschuldigen/vermenselijken. Ontschuldigen wil echter niet zeggen dat de hulpverlener geen verantwoordelijkheid legt bij de ouders. Het blijft namelijk belangrijk om ouders te wijzen op hun verantwoordelijkheid als ouder. Thema's die aan bod kunnen komen hebben betrekking op inzichten in de contractbreuk, mechanismen van loyaliteit bij kinderen, het verschil tussen ouderschap en ex-partnerschap en mechanismen van relatie en scheiding. Belangrijk is dat de psycho-educatie inhoudelijk op maat is. Wat betreft de kinderen, heeft deze fase tot doel om de eigen stem aan de ouders te laten horen. Thema's die bij kinderen aan bod kunnen komen gaan over het inzicht krijgen in de loyaliteit die ze voelen ten aanzien van hun ouders, de rol die ouders spelen, de rechten waarop kinderen en ouders zich kunnen beroepen en eventueel de tekortkomingen die mensen (en dus ook ouders) kunnen hebben. Ook bij kinderen moet psycho-educatie op maat zijn, wat wil zeggen dat de hulpverlener rekening dient te houden met de leeftijd, het ontwikkelingsniveau en de draagkracht van het kind. Vervolgens kan ook psycho-educatie voor het ruimere netwerk wenselijk zijn. De hulpverlener kan netwerkfiguren op die manier informeren over de rol die zij spelen alsook over de manier waarop zij de problemen kunnen aanwakkeren of ontmijnen. In praktijk wordt echter zelden gewerkt met het netwerk door een gebrek aan tijd.

Tot slot wordt in fase 4 gefocust op contactherstel tussen ouder en kind. Daarbij kan een kortetermijnperspectief onderscheiden worden van een langetermijnperspectief. Het kortetermijnperspectief gaat over het toewerken naar een eerste hernomen contact. Bij voorkeur wordt dat contactmoment grondig doch compact voorbereid. Deze voorbereiding kan vervolgens uitmonden in een eerste hernomen contact. Belangrijk is dat men het eerste contactmoment achteraf grondig evalueert. Het langetermijnperspectief betreft dan weer het

eventuele vervolgtraject, de zorg op afstand en de nazorg. Indien een duurzaam contactherstel heden niet mogelijk is, kan dit perspectief ook gaan over ouderschap op afstand.

7.3 De ervaringen van rechters

Tot slot deden Jaspaert en Minnekeer¹⁴ onderzoek naar de ervaringen van Belgische rechters die in aanraking komen met contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding. Aan de hand van semigestructureerde interviews met familie- en jeugdrechters trachtten zij een beeld te scheppen van de plaats die ouderverstoting krijgt in de rechtbank. De resultaten tonen vooreerst dat de bevroegde rechters het fenomeen kennen en hier aandacht aan besteden. Wat betreft de terminologie, zijn de rechters uit het onderzoek eerder terughoudend om de term 'ouderverstotingsyndroom' te gebruiken. Volgens hen suggereert die term dat het gaat over een problematiek bij het kind terwijl het eigenlijk over een probleem bij de ouders gaat. Vervolgens roept bij de bevroegde rechters ook het gebruik van de term 'ouderverstoting' weerstand op omdat de partijen zich beschuldigd kunnen voelen, hetgeen de kans hypothekeert dat ouders tot een gedragen akkoord komen en getroffen maatregelen naleven. De rechters uit dit onderzoek hebben dan ook een voorkeur voor de term 'contactbreuk'. Vervolgens vinden de bevroegde rechters het vaak moeilijk om ouderverstoting te herkennen en vast te stellen en dat omwille van verschillende redenen. Allereerst bestaat er geen eenduidigheid in de literatuur over de invulling van het fenomeen. Ten tweede is ouderverstoting vaak moeilijk te onderscheiden van andere problemen in familiezaken. Ten derde hebben rechters vaak een beperkte ervaring met ouderverstoting. Tot slot gedragen ouders waarbij er sprake is van ouderverstoting zich vaak als redelijke ouders. Omdat de bevroegde rechters het moeilijk vinden om de problematiek vast te stellen, zijn ze eerder voorzichtig om in concrete zaken expliciet te spreken over ouderverstoting. Echter vermelden rechters in dit onderzoek ook bij welke indicaties ze op hun hoede zijn voor ouderverstoting, zijnde een weigering van contact met de ouder door het kind, aanwijzingen in boodschappen die een ouder geeft aan het kind over de andere ouder, verzonden verhalen rond seksueel misbruik of fysiek geweld, opeenvolging van advocaten bij de vermoedelijk verstotende ouder of advocaten die zaken overlaten aan hun confrater, de boodschap die een ouder kan geven aan de rechter waarbij hij/zij zegt dat er voor hem/haar geen probleem is maar dat het kind zelf niet naar de andere ouder wilt gaan, de wens bij het kind om een andere naam te dragen, een gebrek aan contact tussen het kind en de familie van de vermoedelijk verstoten ouder en contradictorische elementen in een dossier zoals verschillen in het beeld dat geschept wordt door betrokkenen over de vermoedelijk verstoten ouder.

De bevroegde rechters in het onderzoek van Jaspaert en Minnekeer¹⁴ zeggen verder dat ze over verschillende tools beschikken om ouderverstoting vast te stellen, zijnde het maatschappelijk onderzoek, het aanstellen van een kinderpsycholoog of -psychiater, het positioneel onderzoek en het horen van kinderen en partijen. Ook zeggen deze rechters over verschillende middelen te beschikken om preventief op te treden zoals het opleggen van een gelijk verdeeld verblijf, het uitspreken van een voorlopige regeling, het responsabiliseren van ouders, het opleggen van een dwangsom, het waarschuwen van ouders om niet altijd mee te gaan in het discours van het kind en het melden aan ouders dat de familierechter zich kan richten tot jeugdbescherming met een mogelijke plaatsing van het kind tot gevolg. De bevroegde rechters vermelden ook dat ze verschillende tools in handen hebben om ouderverstoting te bestrijden, zijnde het opleggen van een gelijk verdeeld verblijf, het omgooien

van de verblijfsregeling, het dreigen met strafrechtelijke maatregelen of met het weghalen van het kind, het opleggen van bezoek in een neutrale ruimte, het uitspreken van een verplicht contact via het CAW, het opleggen van een dwangsom, het inschakelen van familiale bemiddeling, het op de zitting zoeken naar een oplossing in overleg met de ouders, het opleggen van psychologische hulp voor het kind, het introduceren van vormen van interdisciplinaire hulp en het overgaan naar jeugdbeschermingsrecht als een procedure voor de familierechtbank niet volstaat.

Tot slot beschrijven Belgische rechters in het onderzoek van Jaspaert en Minnekeer¹⁴ ook de knelpunten die ze ervaren bij de aanpak van ouderverstoting. Allereerst zijn deze rechters tevreden over de tools om repressief op te treden maar missen ze preventief beleid. Daarnaast ondervinden de bevraagde rechters problemen op procedureel vlak. Zo moet een dossier vaak een lange weg afleggen langs verschillende juridische instanties. Daardoor kan tijdverlies optreden in situaties waarin snel handelen noodzakelijk is. Verder bemoeilijken lange wachttijden bij bezoekenruimtes of kinderpsychologen en - psychiaters hun aanpak. Vervolgens zeggen rechters in dit onderzoek dat ze moeilijkheden ervaren bij de naleving van de procedure. Ouders laten de genomen maatregelen soms links liggen en dan staat de rechter met de rug tegen de muur. Voor sommige rechters zou deskundig advies dan ook dwingend moeten zijn. Vervolgens vinden de rechters uit dit onderzoek niet alle maatregelen effectief en ervaren ze soms leemtes in het gerechtelijk arsenaal (zoals de mogelijkheid om psychologische hulp op te leggen aan ouders). Een ander belangrijk knelpunt dat door de bevraagde rechters wordt aangehaald, betreft het gegeven dat ze bepaalde maatregelen van rechtswege niet mogen opleggen maar deze enkel kunnen uitspreken als partijen er expliciet om vragen. Daarbij zijn partijen zich vaak niet bewust van de maatregelen die ze kunnen verzoeken.

8. Aanbevelingen uit de literatuur

Verschillende auteurs formuleerden op basis van hun onderzoek aanbevelingen omtrent de aanpak van contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding. In deze paragraaf brengen we de aanbevelingen uit de literatuur samen, met oog voor de mate waarin bepaalde aanbevelingen door verscheiden onderzoekers worden aangehaald dan wel of ze eerder in een specifiek onderzoek voorkomen. We maken verder ook een onderscheid tussen aanbevelingen voor hulpverlening, justitie, beleid en onderzoek.

8.1 Aanbevelingen voor de hulpverlening

Een eerste cluster van aanbevelingen is gericht op de hulpverlening. Het recht van kinderen en ouders op contact indachtig, wordt in de Belgische en Nederlandse literatuur zeer frequent aanbevolen om binnen de hulpverlening contactherstel tussen ouder en kind voorop te stellen. Daarbij dient de hulpverlener eerst de mogelijkheid tot contactherstel te onderzoeken en indien mogelijk een duurzaam contactherstel te bewerkstelligen.^{7,15,17} Uiteraard staat de veiligheid van het kind (en de andere partijen) daarbij voorop. Aangaande deze veiligheid stelt het Nederlandse Expertteam ouderverstoting/complexere omgangsproblematiek¹⁵ dat men moet uitsluiten of het kind contact weigert omdat het mishandeld wordt. Als het over onderbouwde beschuldigingen gaat, moet men deze onderzoeken. Echter vindt het expertteam dat ook dan het contact gecontinueerd moet worden, zij het met garanties aangaande de veiligheid van het kind. Daarbij kan een begeleide omgang de oplossing zijn wanneer hulpverleners twijfels hebben over die veiligheid.¹⁵ Verder benadrukt het Nederlands expertteam het belang van een gedegen feitenonderzoek. De kwaliteit van dat feitenonderzoek kan worden verhoogd door gebruik te maken van valide instrumenten en door in rapportages onderscheid te maken tussen feiten, meningen en interpretaties. Daarnaast zouden onderzoekers het mandaat moeten krijgen om meerdere bronnen te consulteren en zouden bronverslagen moeten beantwoorden aan bepaalde kwaliteitseisen.¹⁵ Vanuit Belgisch onderzoek⁷ wordt echter aangehaald dat de verklaringen van de verschillende partijen over veiligheidsissues zoals misbruik, geweld en mishandeling soms lijnrecht tegenover elkaar kunnen staan. Zo kunnen ouders waarbij veiligheidsissues optreden, deze onveilige situatie ontkennen. Ook het omgekeerde kan gebeuren. In sommige situaties uiten ouders hun bezorgdheid over de veiligheid van hun kind en roepen ze de bescherming van hun kind in om het contact tussen het kind en de andere ouder te verbreken, maar blijken deze bezorgdheden nadien ongegrond. Daarom wordt vanuit dit Belgisch onderzoek⁷ aangeraden om weg te blijven van een zoektocht naar de waarheid en om te werken rond de beleving van de betrokkenen en het geven van een plaats en erkenning voor deze beleving. Uiteraard blijft ook dan de veiligheid van het kind prioritair. Wanneer hulpverleners botsen op een extra complexiteit zoals kindermishandeling of partnergeweld, raden zij aan om door te verwijzen naar betrokken instanties die het mandaat hebben om hiermee verder aan de slag te gaan.⁷

Vervolgens wordt zowel in de Belgische als Nederlandse literatuur zeer vaak aangeraden om te streven naar een samenwerking tussen actoren uit justitie en welzijn.^{7,13,14,15,18} Daarbij is het essentieel om een gemeenschappelijke visie te ontwikkelen op de problematiek die daarna wordt aangehouden op alle niveaus van de hulpverlening.^{13,15} Wat betreft de aanpak, heeft een combinatie van juridische én psychologische interventie de meest kans op slagen. Daarbij is samenwerking en afstemming tussen alle betrokkenen actoren essentieel.^{7,13,15,18} Hoe die

samenwerking er concreet kan uitzien, wordt in twee studies besproken. Vooreerst stelt het Nederlands Expertteam ouderverstoting/complexe omgangsproblematiek¹⁵ dat Nederlandse hulpverleners met juridische rugdekking ouders zouden moeten kunnen duidelijk maken wat de gevolgen zijn als ze hun medewerking niet verlenen, terwijl Nederlandse rechters zouden moeten kunnen gebruik maken van bevindingen uit de hulpverlening. Ook in een Vlaamse studie⁷ wordt aangeraden om de sterktes van beide domeinen te combineren, zijnde de afdwingbaarheid vanuit het juridische domein en het procesmatig werken vanuit het welzijnslandschap. In familiezaken waarbij ouders geen oplossing vinden omtrent het verblijf, zou de rechter de ouder op afdwingbare wijze moeten kunnen doorverwijzen naar de hulpverlening om zo tot een gedragen oplossing te komen. Op die manier is het niet langer de verantwoordelijkheid van de rechter om een inhoudelijke oordeel te vellen. Als men na het doorlopen van meerdere hulpverleningstrajecten in het welzijnslandschap toch niet tot een gedragen oplossing komt kan de rechter, al dan niet in samenspraak met lekenrechters, alsnog een inhoudelijk besluit nemen inzake de contactregeling.

Verder worden in de Belgische en Nederlandse literatuur verschillende aanbevelingen geformuleerd aangaande de houding van de hulpverlener.^{7,13,15,17,25} Vooreerst dienen hulpverleners een levenslopperspectief en/of systeemperspectief aan te houden.^{7,13,15,28} Het levenslopperspectief gaat dan over het in kaart brengen van het verleden van alle betrokkenen, kijken naar hoe de huidige situatie door elkeen wordt ervaren en welke behoeftes men heeft, alsook een blik werpen op wat men wenst voor de toekomst en hoe men die uitkomst wilt realiseren.⁷ Het systeemperspectief kan gaan over het horen en ondersteunen van zowel de ouders als het kind^{28,51}, maar ook over het oog hebben voor netwerkfiguren uit de ruimere omgeving rond het gezin die een rol (kunnen) spelen bij het aanwakkeren of ontmijnen van de situatie. Denk daarbij aan een eventuele nieuwe partner, grootouders, andere familieleden, vrienden, schoolmedewerkers, hulpverleners, enzovoort.^{7,13,15} Vervolgens dient de hulpverlener een zelfkritische houding aan te nemen waarbij hij/zij de eigen aannames in vraag durft te stellen alsook durft door te verwijzen als hij/zij op de grenzen van de eigen deskundigheid of draagkracht botst.^{7,17} Bijkomend dient een oordelende houding vermeden te worden.^{7,15,18,19} Daarnaast dient de hulpverlener meerzijdig partijdig op te treden en ieders verhaal bestaansrecht te geven, anders loopt hij/zij het risico om meegezogen te worden in het conflict^{7,13}. Tot slot dienen de deskundigheid, kennis en vaardigheden van hulpverleners versterkt te worden^{15,25} door bijvoorbeeld in te gaan op de problematiek in universitaire en hogeschool opleidingen of door taken die specifieke expertise vereisen aan specialisten over te laten.¹⁵ Daarbij is specifieke kennis en vorming nodig voor actoren die werken met kinderen.^{18,19}

Een volgende aanbeveling aan de hulpverlening die zeer vaak terugkomt in de Belgische en Nederlandse literatuur, is het tijdig ingrijpen als er een contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding optreedt of dreigt op te treden.^{7,15,17,18} Allereerst dient een (vermoeden van) contactbreuk tijdig gesignaleerd te worden. Daarbij dient iedereen in de omgeving van het gezin (familie, vrienden, politie, rechters, CLB, huisarts, etc.) alert te zijn voor de eerste tekenen van een (dreigende) contactbreuk tussen ouder en kind. Voorkomen is immers beter dan genezen.^{7,15,17} Signalen die men dient te herkennen en serieus te nemen zijn onder meer het dreigen bij het scheidingsproces om de kinderen weg te nemen, het niet naleven van de verblijfsregeling, meermaals inschakelen van politie om niet- naleving van de verblijfsregeling vast te stellen, bemiddelingstrajecten die tekens vastlopen en niet tot een goede uitkomst leiden, meldingen bij het CLB over een bezorgdheid over de kinderen, signalen die kinderen

zelf geven aan een vertrouwenspersoon (bv. leerkracht) over problemen of verminderd welzijn, kinderen die na scheiding enkel nog over één ouder praten, het kwaadspreken door een ouder over de andere ouder, stalking als signaal van langdurige escalatie en de poging van ouders om mensen uit de omgeving 'aan hun kant' van het conflict te krijgen.^{7,15} Om signalen tijdig op te pikken kan een onderzoek van beide ouders, een interview met het kind en een analyse van de gezinsgeschiedenis noodzakelijk zijn.¹⁵ Naast het tijdig signaleren van het probleem, dient hulpverlening snel opgestart te worden.^{7,15,18} Het verstrijken van tijd werkt immers belemmerend in het proces naar contactherstel⁷ en lange wachttijden kunnen de problemen zelfs doen toenemen aangezien de situatie vaak escaleert.¹⁵ In België botst men echter op lange wachttijden in de hulpverlening die moeilijk weg te werken zijn. Daarom pleiten Bastaits en Pasteels⁷ ook voor het zinvol invullen van die eventuele wachttijden door een voorbereidend traject op te starten dat een minimale inspanning van de hulpverlener vraagt maar betrokkenen wel al op het goede spoor kan zetten. Concreet kan bijvoorbeeld één of enkele sessies psycho-educatie in groep worden ingericht over de mogelijke mechanismen die spelen of kan men opdrachten ontwikkelen waarmee ouders zelfstandig aan de slag kunnen gaan.

Vervolgens raden verschillende Belgische en Nederlandse studies aan de hulpverlening aan om niet alleen oog te hebben voor de betrokken ouders, maar ook voor de betrokken kinderen.^{7,15,18,19,25} Bij het werken met kinderen is vooreerst een specifieke deskundigheid geboden.^{7,15,18,19} Daarnaast dienen hulpverleners steeds in te zetten op de veiligheid, het actorschap en het welzijn van het kind.⁷ Aangaande de veiligheid, stelt het Nederlandse Expertteam ouderverstoting/complexere omgangsproblematiek¹⁵ dat men moet uitsluiten of het kind contact weigert omdat het mishandeld wordt. Als het over onderbouwde beschuldigingen gaat, moet men deze onderzoeken. Echter vindt het expertteam dat ook dan de omgang gecontinueerd moet worden, zij het met garanties aangaande de veiligheid van het kind. Als hulpverleners twijfels hebben over die veiligheid, kan een begeleide omgang de oplossing zijn.¹⁵ Naast de veiligheid van het kind, dienen hulpverleners ook oog te hebben voor het actorschap van het kind. Daarbij dienen hulpverleners te blijven inzetten op het informeren van kinderen op een kindvriendelijke en transparante wijze en dient men na te denken over de wijze waarop kinderen rechtstreeks aangesproken of versterkt kunnen worden.¹⁸ Vervolgens zegt het Nederlands Expertteam ouderverstoting/complexere omgangsproblematiek¹⁵ omtrent het horen van de stem van het kind bij het bepalen van een zorgverdeling, dat de mening van het kind gevraagd kan worden maar niet doorslaggevend is tenzij er sprake is van een aantoonbare onveiligheid. Bij ernstige PA mag het kind volgens dat expertteam geen voorkeur gevraagd worden tussen de ouders aangezien het kind vervreemd kan zijn van de eigen noden. Tot slot dienen hulpverleners oog te hebben voor het welzijn van het kind.^{15,18,19} Als een contactbreuk optreedt, is het vooreerst belangrijk om het kind een verstaanbaar en hanteerbaar verhaal te bieden dat de verantwoordelijkheid bij hem/haar weghaalt. Daarnaast dient de hulpverlener steeds te onderzoeken hoe het kind beschermd/versterkt kan worden. Tot slot moet de draaglast en het isolement van kinderen worden verkleind. Dat kan men doen door de context rondom het kind te sensibiliseren waarbij de positie van het kind in beeld gebracht kan worden of door een aanbod uit te werken waarin kinderen elkaar kunnen bevestigingen/versterken.^{18,19}

Een volgende aanbeveling aan de hulpverlening die door enkele auteurs wordt geformuleerd, is het werken met het netwerk rondom de betrokken ouders en kinderen.^{7,18} In Belgische context, wees Pasteels⁵² op het belang van het werken met het netwerk bij dysfunctionele

gezinnen. Verder beschrijven Bastaits en Pasteels⁷ hoe hulpverleners in verschillende fasen van het hulpverleningstraject kunnen inzetten op dat netwerk. Vooreerst dient de hulpverlener het netwerk (met eventuele nieuwe partner, familie, vrienden, schoolmedewerkers, hulpverleners, enzovoort) in kaart te brengen. Daarbij kan bekeken worden wie een ontmijnende en wie een aanwakkerende rol speelt. Vervolgens kan de hulpverlener verschillende netwerkfiguren rechtstreeks en onrechtstreeks betrekken bij het hulpverleningstraject. Zo kan geopteerd worden om naast psycho-educatie aan de ouders en het kind, ook psycho-educatie aan het netwerk te bieden om zo de netwerkfiguren te informeren over de rol die zij (kunnen) spelen. Ook kan het netwerk steun bieden bij het traject naar contactherstel. Vertrouwenspersonen kunnen dan bij een eerste hernomen contact een houvast bieden aan de ouders en een bekend gezicht aan het kind.

Daarnaast zijn er nog enkele andere aanbevelingen aan de hulpverlening die minder frequent worden genoemd. Zo beveelt het Nederlandse Expertteam ouderverstoting/complexe omgangsproblematiek¹⁵ aan de hulpverlening aan om de rol van de vader in de opvoeding te bevorderen en zich meer bewust te zijn van genderbias. Verder stelt het Nederlandse expertteam dat men steeds moet inzetten op het bevorderen van inzicht, maar dat dwang soms nodig is. Het type van dwang dient echter altijd afgewogen te worden tegen de mogelijke schade voor het kind.¹⁵ Een laatste, eerder sporadisch vermelde aanbeveling betreft het inzetten van bemiddeling bij de aanpak van contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding. In de literatuur is men het niet eens of bemiddeling een oplossing kan vormen bij deze problematiek. Zo raadt Buysse¹³ aan om bemiddeling in te zetten, terwijl onderzoek naar hoogconflictueuze scheidingen^{53,54} alsook onderzoek omtrent partnergeweld²⁷ de mogelijk escalerende rol van bemiddeling aanhalen.

Tot slot geven Bastaits en Pasteels⁷ nog enkele kaders mee waaraan hulpverleners het hulpverleningstraject dat inzet op contactherstel tussen ouder en kind na scheiding kan aftoetsen. Deze kaders betreffen het Verdrag van de Rechten van het Kind (1989), een breedbeeldvizier en welzijn voor iedereen. Vooreerst kunnen hulpverleners de 3 P's die de basis van het kinderrechtenverdrag vormen, gebruiken als toetsstenen. Deze P's betreffen protectie (of bescherming), provisie (of voorzieningen) en participatie (of actorschap). Belangrijke aspecten van protectie van het kind, zijn het inzetten op een veilige en voorspelbare omgeving aan het kind, het opbouwen van een vertrouwensband met een hulpverlener die tijdens het volledige hulpverleningstraject aan de zijde van het kind staat, het kind vrijuit laten spreken en de grenzen van het kind respecteren. Omtrent provisie, dient men te voorzien in wat het kind nodig heeft om het hulpverleningstraject goed te doorlopen. Daarbij kunnen verschillende zaken vooropstaan zoals het spreken met het kind in overeenstemming met zijn/haar ontwikkelingsfase en/of leeftijd, de draaglast van het kind verkleinen en het kind de eigen noden leren aanvoelen en uitdrukken. Een hulpverlener kan ook inzetten op provisie door de ouders te ondersteunen in hun ouderschap met het oog op het realiseren van deze doelen voor het kind. Met betrekking tot participatie, dient men dan weer in te zetten op actorschap van het kind tijdens een hulpverleningstraject. Van belang voor participatie is het informeren van kinderen over het doel en de verwachtingen van en hun rol in het hulpverleningstraject, kinderen zelf beslissingen laten nemen, kinderen leren hoe ze hun noden kunnen uitdrukken aan ouders en hen hierbij ondersteunen en kinderen inspraak geven. Vervolgens kan een breedbeeldvisie worden aangehouden als krijtlijn voor de aanpak van contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding. Pasteels⁵² beschrijft dat deze breedbeeldvisie een multi-actor-, multi-disciplinaire en integrale kijk omvat. Aangaande contactbreuk, dient de

hulpverlener vanuit een multi-actorkijk aandacht te hebben voor alle betrokken actoren. Daarmee worden de ouders en de kinderen bedoeld, maar ook de netwerkfiguren zoals nieuwe partners, grootouders, andere familieleden, vrienden, hulpverleners enzovoort. De hulpverlener kan de rol van deze actoren in kaart brengen, maar hen ook rechtstreeks of onrechtstreeks betrekken bij het hulpverleningstraject. Met een multi-disciplinaire kijk wordt dan weer bedoeld dat inzichten, visies en methodieken uit verschillende disciplines gebundeld worden. Ook neemt de hulpverlener bij voorkeur een integrale visie aan waarbij hij/zij de situatie in zijn context benadert. Daarbij dient hij/zij onder meer oog te hebben voor de impact van contractbreuk op alle levensdomeinen en voor bijkomende problematieken die de situatie mogelijks bemoeilijken en waarvoor eventueel een parallel hulpverleningstraject dient te worden opgestart. Tegelijk dient de hulpverlener een levensloopsperspectief te hanteren waarbij hij/zij zowel het verleden, het heden als de toekomst aanbod laat komen. Een laatste toetssteen die kan gebruikt om het hulpverleningstraject te evalueren betreft het realiseren van welzijn voor iedereen. In het hulpverleningstraject dient men immers niet enkel het belang van het kind voorop te stellen, maar ook aan het welzijn van alle andere betrokkenen te werken.^{7,52}

8.2 Aanbevelingen voor justitie

Een tweede cluster van aanbevelingen heeft betrekking op justitie. De eerder aangehaalde aanbeveling tot samenwerking tussen actoren uit welzijn en justitie blijft de meest genoemde aanbeveling, ook voor justitie.^{7,13,14,15,18} Daarnaast beveelt het Nederlandse Expertteam ouderverstoting/complexere omgangsproblematiek¹⁵ aan om de verantwoordelijkheid van handhaving weg te halen bij de ouders en een toezichhoudende en begeleide voorziening te creëren die de mogelijkheid heeft om handhavingsinterventies in te zetten en te laten voortduren. De handhavingsinterventies moeten dan logisch op elkaar zijn afgestemd, zijnde van licht tot zwaar en van civielrechtelijk naar strafrechtelijk. Ook raadt het expertteam aan om een actief handhavingsbeleid te voeren met een minimaal beroep op de rechtspraak. In twee studies wordt verder nog aanbevolen om het aantal in te dienen procedures te verminderen. Zo beveelt het Nederlandse Expertteam ouderverstoting/complexere omgangsproblematiek¹⁵ aan om een planfond in te stellen voor het aantal in te dienen klachten en te voeren procedures. In Vlaamse context, stellen Wiewauters en Emmery^{18,19} de vraag of de eindeloze mogelijkheid om procedures op te starten niet contraproductief werkt bij het streven naar een werkbare oplossing.

8.3 Aanbevelingen voor overheid en beleid

Een derde cluster van aanbevelingen zijn gericht op de overheid en het beleid. Allereerst concludeert het Nederlands Expertteam ouderverstoting/complexere omgangsproblematiek¹⁵ dat overheid en wetenschap een gemeenschappelijke visie moeten ontwikkelen om naar complexere omgangsproblematiek en PA te kijken. Verder raadt het expertteam aan om in te zetten op dejuridisering en op samenwerking tussen psychosociale deskundigen en juristen. Daarnaast vindt het expertteam dat de Nederlandse overheid en samenleving de rol van vaders in de opvoeding dient te bevorderen en het bewustzijn omtrent genderbias dient te vergroten. De Nederlandse wetgeving zou ervoor kunnen zorgen dat beide ouders gezag hebben vanaf de geboorte en dat er vanaf het begin gewezen wordt op het recht op omgang van ouders en kinderen.¹⁵ In Belgische context, raden Bastaits en Pasteels⁷ dan weer aan om beleidsmatig in te zetten op het tijdig signaleren en detecteren en op doelmatig doorverwijzen. Daarbij wordt aangeraden om een breed gekend meldpunt te installeren in de rechtstreeks toegankelijke

hulpverlening dat kan doorverwijzen naar een hulpverleningstraject op maat. Verder raden Bastaits en Pasteels⁷ ook aan om een databank te ontwikkelen voor bewezen effectieve hulpverlening om contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding aan te pakken.

8.4 Aanbevelingen voor wetenschap en onderzoek

Een laatste cluster van aanbevelingen heeft betrekking op wetenschap en onderzoek. Zo vermelden verschillende studies de noodzaak om dringend bijkomend onderzoek naar contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding te voeren.^{7,15,25} Zo worden in de literatuur verschillende thema's vermeld waarrond onderzoek noodzakelijk is, zijnde de definitie van oudervervreemding,²⁸ redenen voor contactbreuk,^{25,28} de risicofactoren voor contactverlies,¹⁵ de dynamieken van contactverlies,^{15,25} de samenhang tussen contactbreuk en vroeger/voortdurend geweld,²⁵ de korte- en langetermijnegevolgen van PA,^{25,28} de aanpak van contactbreuk^{15,25,28} en de ontwikkeling van toepasbare en valide instrumenten voor het onderzoeken van ouderschap met de focus op de veiligheid en emotionele ontwikkeling van het kind.¹⁵ Daarbij haalt het Nederlands Expertteam ouderverstoting/complexere omgangsproblematiek¹⁵ aan dat kennisontwikkeling een taak is voor de overheid en universiteiten en dat bij het onderzoeken van deze problematiek cultuursensitiviteit geboden is.

9. Conclusie

In de conclusie van deze synthesenota naar Vlaams en Nederlands onderzoek naar contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding, willen we nagaan wat deze onderzoeksresultaten en daaruit afgeleide aanbevelingen betekenen in de context van partnergeweld.

Ten eerste willen we de begripsverwarring die bestaat omtrent deze problematiek uitklaren. Vanuit de literatuur omtrent scheiding zien we immers een evolutie van het gebruik van termen zoals 'ouderverstotingssyndroom', 'ouderverstoting' en 'oudervervreemding' naar ruimere termen zoals 'contactbreuk tussen ouder en kind' of 'complexe omgangsproblematiek'. Deze evolutie komt er omwille van de kritiek op de eerder individuele, categoriale en lineaire invulling van termen zoals 'parental alienation (syndroom)', 'ouderverstoting(syndroom)' en 'oudervervreemding'. Vanuit de literatuur omtrent partnergeweld gebruikt men voornamelijk de termen 'ouderverstoting' en 'oudervervreemding' waarbij oudervervreemding verwijst naar een contactbreuk met een valide reden zoals mishandeling, misbruik of verwaarlozing en ouderverstoting naar een contactbreuk waarbij zulke valide reden ontbreekt. Ook hier komt recent echter kritiek op. Vandaar dat een eerste aanbeveling, in lijn met de recente literatuur vanuit zowel scheidingsonderzoek als onderzoek naar partnergeweld, is om individuele, categoriale en lineaire termen zoals 'parental alienation (syndroom)', 'ouderverstoting(syndroom)' en 'oudervervreemding' te vervangen door relationele, circulaire en dynamische termen zoals 'contactbreuk' of 'complexe omgangsproblematiek'.^{7,13,15,18} Uit het literatuuroverzicht mag immers blijken dat contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding een complexe en gelaagde problematiek betreft die een grote diversiteit aan mogelijke redenen kent en waarbij de genoemde redenen niet altijd stroken met de achterliggende redenen. Op deze manier vallen ook de diverse redenen van een contactbreuk onder deze terminologie. Toch wordt contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding vanuit de literatuur naar partnergeweld soms beschouwd als psychologisch partnergeweld, met name wanneer deze geïnitieerd wordt door de andere ouder.^{9,16,17,22} Daarnaast kunnen andere vormen van partnergeweld een extra complexiteit toevoegen aan deze reeds gelaagde, complexe systeemdynamiek. Een contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding is immers een uiting van een complex samenspel tussen kenmerken van de ouders, de kinderen en de gezinsrelaties en bleek bovendien beïnvloed te worden door de ruimere context van het gezin. Daarbij is het mogelijk dat zogenoemde 'valide' redenen voor een contactbreuk zoals mishandeling, misbruik, verwaarlozing of partnergeweld een extra complexiteit toevoegen. Indien dit zo is, kan dit zeker benoemd worden, maar mag dit niet samenvallen met de gebruikte terminologie omtrent contactbreuk en mag dit de complexiteit van deze problematiek niet reduceren tot deze enkelvoudige redenen.

Ten tweede willen we op basis van de onderzoeksresultaten en in navolging van bijbehorende geformuleerde aanbevelingen ervoor pleiten om de mogelijkheden inzake contactherstel tussen ouder en kind altijd te exploreren, ook wanneer er zich bovenop de contactbreuk tussen ouder en kind een extra problematiek van partnergeweld voordoet. Een contactbreuk tussen ouders en kind na scheiding is zeer ingrijpend voor alle betrokkenen. We pleiten er dan ook voor om contactherstel nooit uit te sluiten maar integendeel altijd minstens te onderzoeken welke vorm en/of intensiteit van contact tussen ouder en kind eventueel wel nog mogelijk is, indachtig het welzijn én de veiligheid van alle betrokkenen. Immers, waar een partnerrelatie

wel eindig is, wordt men nooit ex-ouder van een kind. Ouder en kind blijven dan ook een unieke positie ten opzichte van elkaar innemen. Ongeacht de reden van de contactbreuk, is onderzoeken hoe men blijvend kan inzetten op de ouder-kindrelatie de eerste aangewezen piste voor de hulpverlening. In situaties waar de veiligheid van een betrokkene in het gedrang komt, zoals wanneer er sprake is van partnergeweld of van een andere problematiek zoals mishandeling, misbruik of verwaarlozing en waar dit mogelijks is vastgesteld door bijvoorbeeld een familierechter (e.g. aan de hand van het maatschappelijk onderzoek, het aanstellen van een kinderpsycholoog of -psychiater en het politieel onderzoek¹⁴), is het altijd van belang om te werken aan contactherstel binnen een veilige context. De vorm die het contactherstel aanneemt, moet immers altijd op maat zijn van alle betrokkenen, d.w.z. indachtig ieders welzijn en veiligheid. Mogelijks is in bepaalde gevallen enkel ouderschap op afstand aangewezen voor een bepaalde periode, maar ook dergelijke vormen van contact verdienen ondersteuning door de hulpverlening. Bijgevolg willen we bij het werken aan contactherstel twee zaken vooropstellen die de veiligheid ten goede kunnen komen. Ten eerste kan een hulpverlener, wanneer deze geconfronteerd wordt met partnergeweld of een andere aanpalende problematiek die de veiligheid van betrokkenen dreigt te schaden (bijvoorbeeld misbruik of mishandeling), zo snel mogelijk doorverwijzen als hij/zij op de grenzen van de eigen deskundigheid of draagkracht botst. Ten tweede kan een begeleide omgang of een duidelijk veiligheidsplan bijdragen aan een veilige context voor contactherstel. Het vooropstellen van het continueren van een vorm van contact tussen ouder en kind binnen een veilige context is in lijn met nieuwe trends binnen zowel de jeugdhulpverlening als de hulpverlening omtrent partnergeweld. Binnen de jeugdhulpverlening komt men steeds meer los van het idee dat kinderen zo snel mogelijk uit onveilige, ongewenste thuissituaties weggehaald dienen te worden met als doel om een verblijf in andere setting op te starten. Deze plaatsing kan immers voor nieuwe breuken en mogelijk nieuw trauma zorgen. Vandaag zet men steeds meer in op het installeren van veiligheid in het gezin,^{55,56} bijvoorbeeld door het gebruik van de methodiek 'Signs of Safety' waar het opstellen van een veiligheidsplan centraal staat. Ook in de hulpverlening omtrent partnergeweld wordt de nadruk steeds meer gelegd op risicomanagement alsook op het opstellen van een veiligheidsplan voor het slachtoffer, de pleger en het kind⁵⁷. Vandaar ook hier een pleidooi voor het inzetten op contactherstel tussen ouder en kind in een veilig kader waarbij aandacht is voor specifieke situaties zoals geweld, misbruik, mishandeling of partnergeweld.

Ten derde bevelen we aan om contactbreuk tussen ouder en kind, ook in de context van partnergeweld, steeds te bekijken vanuit zowel een levensloop- als een systeemperspectief. Uit nagenoeg alle besproken onderzoeken komt immers het belang van de context, die bestaat uit beide perspectieven, bij het werken met ouders en kinderen die een contactbreuk ervaren naar voren.^{7,15} Zo is het levensloopperspectief uitermate geschikt, omdat naast aspecten uit het heden, ook processen uit het verleden en ideeën voor de toekomst een rol blijken te spelen, zoals de familie- en relatiegeschiedenis van de ouders, kenmerken van de ontbonden relatie tussen de ouders, de beleving van het scheidingsproces door ouders en kinderen, de beleving van de huidige situatie door alle betrokkenen alsook hun huidige noden en behoeften en ieders wensen en ideeën voor de toekomst. Ook partnergeweld kan best gekaderd worden in dit levensloopperspectief wanneer deze als extra problematiek bij een contactbreuk geïdentificeerd wordt. Verder onderbouwen onderzoeksresultaten ook de bruikbaarheid van het systeemperspectief om aan de slag te gaan rond contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding aangezien er bij de problematiek vaak sprake is van een wederzijdse beïnvloeding tussen de gezinsleden en van een ontmijnende of aanwakkerende rol voor figuren uit het

persoonlijke en professionele netwerk rondom het gezin. In deze literatuurstudie hebben we verschillende processen belicht die vanuit het systeemperspectief in kaart kunnen gebracht worden, zijnde het loyaliteitsconflict bij het kind, de intergenerationele steun die kinderen bieden aan hun ouders, eventuele problematieken bij de ouders, de huidige gezinssituatie, de rol van verschillende netwerkfiguren (zoals een eventuele nieuwe partner, vrienden, familie, etc.) en de gegevenste en de ontvangen steun vanuit het persoonlijke en professionele netwerk. We menen dat deze systeemprocessen net zo goed in de context van partnergeweld een belangrijke rol kunnen spelen, wat onze aanbeveling om vanuit dit perspectief naar contactbreuk te kijken in de context van partnergeweld enkel versterkt. Bij de aanpak van contactbreuk kan dan ook rechtstreeks aan de slag gegaan worden met het netwerk rondom het gezin, zoals ook in meerdere aanbevelingen naar voren kwam.^{7,15,18,19,25} Zo bleken verschillende netwerkfiguren immers een ontmijsende of aanwakkerende rol te spelen bij een contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding. Daarom is het wenselijk om dat netwerk in kaart te brengen, en waar mogelijk netwerkfiguren te betrekken bij het hulpverleningstraject. Hulpverleners zouden kunnen opteren om personen uit het netwerk te informeren over de rol die zij (kunnen) spelen en om vertrouwensfiguren te betrekken bij het werken naar contactherstel.

Ten vierde lijkt het opportuun om ook bij contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding in de context van partnergeweld in te zetten op een nauwe samenwerking tussen justitie en welzijn. Beide domeinen kunnen elkaar immers versterken. Zo weten we uit onderzoek bij familie- en jeugdrechters¹⁴ dat zij toegang hebben tot verschillende tools om preventief (e.g. het opleggen van een gelijk verdeeld verblijf, het uitspreken van een voorlopige regeling of het responsabiliseren van ouders) dan wel curatief (e.g. het opleggen van bezoek in een neutrale ruimte, het opleggen van een dwangsom, het inschakelen van familiale bemiddeling, het dreigen met strafrechtelijke maatregelen of met het weghalen van het kind) op te treden. Desalniettemin halen ze ook enkele knelpunten aan zoals het ontbreken van een preventief beleid, de lange duurtijden van procedures en een gebrek aan effectieve en dwingende maatregelen.¹⁴ Ook uit onderzoek bij ouders⁷ blijken onder andere wachtlijsten en lange doorlooptijden de knelpunten van de juridische weg te zijn. Onderzoek bij hulpverleners⁷ wees dan weer uit dat de hulpverlening, hoewel sterk op maat, soms te vrijblijvend is. Bijgevolg willen we een nauwe samenwerking tussen justitie en welzijn aanbevelen, in navolging van vele andere experts.^{7,13,14,15,18} Verder dienen familierechters alert te zijn voor zowel partnergeweld als contactbreuk en samen met andere actoren binnen justitie bij te dragen aan het tijdig signaleren hiervan. Mits de juiste doorverwijzing kan hulpverlening dan tijdig opgestart worden, aanbevelingen die uit de literatuur ook vaak naar voren kwamen.^{7,15,17,18} Omgekeerd kunnen hulpverleners meer dan familierechters inzetten op het in kaart brengen van de volledige complexiteit van de problematiek om deze zo meer ten gronde en op maat aan te pakken en te werken aan een duurzaam maar veilig contactherstel.

Tot slot doen we, zoals vele andere auteurs^{7,15,25} een oproep naar verder onderzoek. De huidige resultaten wijzen immers uit dat er nog heel wat lacunes zijn in onze kennis over contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding. Vooreerst ontbreekt naar wij weten in België en Nederland enig causaal onderzoek omtrent de oorzaken, beïnvloedende factoren en gevolgen. Daarnaast werd nog weinig onderzoek verricht naar de aanpak van contactbreuk en dan specifiek naar de effectiviteit van bepaalde interventies. Tot slot blijft contactbreuk in de context van partnergeweld in het bestaande Belgische en Nederlandse onderzoek onderbelicht.

Bibliografie

1. Eurostat. (2021). *Crude divorce rate*. Eurostat: databrowser. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00216/default/table?lang=en>
2. Statbel (2022). *Echtscheidingen*. Geraadpleegd op <https://statbel.fgov.be/nl/themas/bevolking/partnerschap/echtscheidingen#figures>
3. Amato, P.R (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62, 1269-1287
4. Coleman, L., & Glenn, G. (2009). *When couples part: Understanding the consequences for adults and children*. London: One Plus One.
5. Lansford, J.E. (2009). Parental divorce and children's adjustment. *Perspectives on Psychological Science*, 4, 140-152.
6. Bastaits, K. (2014). *Divorced... with children: parenting of divorced fathers*. Antwerp: University of Antwerp, Faculty of Political and Social Sciences, Department of Sociology.
7. Bastaits, K., & Pasteels, I. (2021). *Ik zie je niet... maar wel graag. Contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding*. Politeia. ISBN 978-2-509-03895-1
8. Movisie. (2018). *(Ex-)Partnergeweld*. Fact Sheet.
9. Pieters, J., Italiano, P., Offermans, A., Hellemans, S. (2010). *Ervaringen van vrouwen en mannen met psychologisch, fysiek en seksueel geweld*. Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.
10. Council of Europe. (2020). *GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) - Belgium*. Retrieved from <https://rm.coe.int/grevio-report-on-belgium/16809f9a2c>
11. Gardner, R.A. (1987). *The parental alienation syndrome and the differentiation between fabricated and genuine child sex abuse*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics.
12. Spruijt, E., Eikelenboom, B., Harmeling, J., Stokkers, R., & Kormos, H. (2005). Parental alienation syndrome (PAS) in the Netherlands. *The American Journal of Family Therapy*, 33, 303-317.
13. Buysse, A. (2016). Ouderverstoting. Over tussenkomen in familiezaken en in familierelaties: complexe dynamieken tussen ouders en kinderen (na scheiding). *Relaties en Nieuwe Gezinnen*, 6, 1-18.
14. Jaspaert, E., & Minnekeer, C. (2019). Ouderverstoting vanuit het perspectief van de familie- en jeugdrechter. *Nieuw Juridisch Weekblad*, 397, 138-148.
15. Expertteam ouderverstoting/complexe omgangsproblematiek. (2021). *Adviesrapport Expertteam ouderverstoting/complexe omgangsproblematiek*. Expertteam ouderverstoting/complexe omgangsproblematiek.

16. de Ruiter, C., Marzolla, M., & Ramakers, N. (2020). De conflictscheiding als complexe gezinsproblematiek: waarom screening op huiselijk geweld essentieel is. *Pedagogiek*, 40(2), 205-231.
17. Dijkstra, S., & Janssen, E. (z.d.). Ouderverstoting. Middelen voor nader praktijkgericht onderzoek naar verheldering van een collectieve blinde vlek. *deFamilieAcademie*. Geraadpleegd op 15 oktober 2022 via <https://ernajanssen.wordpress.com/2017/11/20/ouderverstoting-middelen-voor-nader-praktijkgericht-onderzoek-naar-verheldering-van-een-collectieve-blinde-vlek-sietske-dijkstra-en-erna-janssen/>
18. Wiewauters, C., & Emmery, K. (2016). Parental alienation syndrome of contactbreuk. Waarom uit het oog niet uit het hart is. Kinderen verst(r)ikt in verbinding. *Relaties en Nieuwe Gezinnen*, 6, 1-29.
19. Wiewauters, C., & Emmery, K. (2017). Het Parental Alienation Syndrome of contactbreuk tussen ouders en kind: een complexe en gelaagde relationele werkelijkheid. In H. Blow (Ed.), *Handboek Familiaal Geweld* (pp. 1-22). Brussel: Politei
20. Dijkstra, S. (2016). Listening to Children and Parents: Seven Dimensions to Untangle High-Conflict Divorce, in Liefwaard, T. & J. Sloth-Nielsen (Eds.) 2016, *The United Nations Convention on the Rights of the Child: Taking Stock after 25 Years and Looking Ahead*, (pp. 855-876). Leiden: Brill Nijhoff
21. Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen (2004). *Nationaal Actieplan partnergeweld: 2004- 2007*, Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.
22. European Union Agency for Fundamental Rights (AFR). (2014). *Violence against women: An EU-wide survey—Main Results Report*. Publications Office of the European Union.
23. Wallerstein, J.S., & Kelly, J.B. (1976). The effects of parental divorce: Experiences of the child in early latency. *American Journal of Orthopsychiatry*, 46, 20- 32.
24. Kelly, J. B., & Johnson, M. P. (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: Research update and implications for interventions. *Family Court Review*, 46, 476-499. doi:10.1111/j.1744- 1617.2008.00215.x
25. Dijkstra, S. (2019) 'I did not see my daughters for years:' The impact of coercive control on post-divorce relationships between mothers and children. Theme Intimate Partner violence, E-book, Second European Conference on Domestic Violence, Porto.
26. Jaspaert, E. (2020, 23 oktober). *De complexiteit van ouderverstoting* [Powerpoint]. Faculteit Rechtsgeleerdheid, KU Leuven. Geraadpleegd op 29 oktober 2022, van https://justice.belgium.be/sites/default/files/presentatie_ouderverstoting_emma_jaspaert.pdf
27. de Ruiter, C., & van Pol, B. (2017). Mythen over conflictscheiding: Een onderzoek naar de kennis van juridische en sociale professionals. *Family & Law*. doi.org/10.5553/FenR/000032
28. Van der Valk, I., van den Berg, G., van der Veldt, M.C., Anthonijsz, I., Spruijt, E. (2020). *Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen voor jeugdhulp en jeugdbescherming*.

- Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk, Nederlands Instituut van Psychologen, Nederlandse vereniging van pedagogen en onderwijskundigen.
29. Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind. (1989, November 20). Geraadpleegd op 07 juli 2020, van https://www.kinderrechtencommissariaat.be/sites/default/files/bestanden/kinderrechtenverdrag_officiële_nederlandse_vertaling.pdf
 30. Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. (1950, November 4). Geraadpleegd op 15 november 2022, van https://www.echr.coe.int/documents/convention_nld.pdf
 31. European Court of Human Rights 15 november 2004, ECLI:CE:ECHR:2022:361
 32. Brouwers, S., Decock, G., De Puydt, A., D'Hooghe, C., & Van Der Mussels, E. (2017). *Jeugdrecht. Handboek voor de advocaat-stagiair*. Brussel: Orde van Vlaamse Balies.
 33. Senaeve, P. (1995). *Co-ouderschap en omgangsrecht*. Antwerpen: Maklu.
 34. Martens, I. (2007). Het verblijfsco-ouderschap als prioritair te onderzoeken verblijfsregeling. In P. Senaeve, F. Swennen, & G. Verschelden (Eds.) *Verblijfsco-ouderschap. Uitvoering en sanctionering van verblijfs- en omgangsregelingen. Adoptie door personen van hetzelfde geslacht* (pp. 338). Antwerpen: Intersentia.
 35. Vanbockrijck, H. (2009). Twee jaar toepassing van de wet van 18 juli 2006 inzake het verblijfsco-ouderschap en de uitvoering en sanctionering van verblijfs- en omgangsregelingen. In P. Senaeve, F.
 36. COL 4/2006 herzien op 12.10.2015, p. 28
 37. Petit, S. & Casman, M. T. (2008). 'Gebruik van PSBH-gegevens om een beter beeld te krijgen van nieuw samengestelde gezinnen in België: onderzoeksrapport' in Koning Boudewijnstichting (Ed.), *Het kind in een nieuw samengesteld gezin* (pp.65-112). Brussel: Koning Boudewijnstichting
 38. Bastaits, K., Mortelmans, D., & Pasteels, I. (2016). Sporen van ouderverstoting in het SiV-onderzoek. *Relaties en Nieuwe Gezinnen*, 6, 1-29.
 39. Mortelmans, D., Pasteels, I., Bracke, P., Matthijs, K., Van Bavel, J., & Van Peer, C. (2011). *Scheiding in Vlaanderen*. Leuven: Acco.
 40. Pasteels, I., Mortelmans, D., & Van Bavel, J. (2011). Steekproef en dataverzameling. In D. Mortelmans, I. Pasteels, P. Bracke, K. Matthijs, J. V. Bavel, & C. V. Peer (Eds.), *Scheiding in Vlaanderen* (pp. 27-64). Leuven: Acco
 41. Dekeyser, G., Vanassche, S., Sodermans, A. & Matthijs, K. (2012) *Het Leuvens Adolescenten en Gezinnen Onderzoek 2010 – 2011: Onderzoeksrapport*.
 42. Kalmijn, M. (2020). *Onderzoeksmemo ten behoeve van Expertteam Ouderverstoting: Echtscheiding en contactverlies tussen ouder en kind*. Den Haag: Expertteam ouderverstoting/complexe omgangsproblematiek.
 43. Bonsel, G.J., Öztürk, S.A., & Weynschenk, A. (2020a). *Kind In Zicht (deel 1): De CoVeNaS enquête onder ouders en kinderen die met ouderverstoting te maken hebben*. Zwolle: TRIQS B.V.

44. Van Dijk, T., van Veen, M., & Cox, E. (2010). *Slachtofferschap van huiselijk geweld: Aard, omvang, omstandigheden en hulpzoekgedrag*. Hilversum: Intomart.
45. Koppejan-Luitze, H.S. (2014). *Pathway to Parental Alienation or Estrangement* (262536068). [Masterproef, Open Universiteit]. ResearchGate.
46. Van Gijseghem. (2004). L'aliénation parentale : les principales controverses. *Journal du droit des jeunes*, 7(237), 11-17.
47. Verwijs, L. M., & Lünemann, K. D. (2012). *Partnergeweld: Achtergrond en risicofactoren*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
48. Harman, J. J., Kruk, E., & Hines, D. A. (2018). Parental alienating behaviors: An unacknowledged form of family violence. *Psychological Bulletin*, 144(12), 1275–1299
49. Bonsel, G.J., Öztürk, S.A., & Weynschenk, A. (2020c). *Kind In Zicht (deel 3): Consultatie van belangengroepen voor ouders en/of kinderen die met ouderverstoting te maken hebben*. Zwolle: TRIQS B.V.
50. Bonsel, G.J., Öztürk, S.A., & Weynschenk, A. (2020b). *Kind In Zicht (deel 2): Focusgroepbijeenkomst*. Zwolle: TRIQS B.V. .
51. Maes, V. (2019). Ouderverstotingssyndroom. What's in a name? Geraadpleegd via <https://www.linkedin.com/pulse/ouderverstotingssyndr-oom-whats-name-vanessa-maes/>
52. Pasteels, I. (2020). *Adaptive and flexible families in contemporary society. Some evidence from Flanders and beyond*. Antwerp: University of Antwerp, Faculty of Political and Social Sciences, Department of Sociology.
53. Pasteels, I. (2019). Naar een innovatieve aanpak van hoogconflicteuze scheidingen. *Cahiers Politiestudies*, 51, 171-186.
54. Pasteels, I. & Mariën, M. (2020). Ouderschapsreorganisatie bij hoog-conflicteuze scheidingen via een innovatieve aanpak op basis van 5 pijlers. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 38(2), 117-150.
55. Wiggerink, J., & Vogel, M. (2017). *Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Signs of Safety'*. Geraadpleegd op 11.12.2022 van <https://www.nji.nl/system/files/2021-04/Uitgebreide-beschrijving-Signs-of-Safety.pdf>.
56. Haedens, N. (2021). Signs of safety: Samen leren in een traject richting veilig, geliefd en omringd opgroeien. *Welwijs*, 52(4), 13-17.
57. Anne Groenen (2012, 23 oktober). *Partnergeweld: risico's wikken en wegen*. [Powerpoint]. Thomas More. Geraadpleegd op 13 december 2022, van <https://docplayer.nl/790452-Partnergeweld-risico-s-wikken-en-wegen-anne-groenen-thomas-more-kempen.html>

Bijlage 1:

Overzicht van de opgenomen empirische studies naar contactbreuk tussen ouder en kind na scheiding

Auteur (jaartal)	Land	Focus	Methode	Respondenten	Analytische steekproefgrootte
Bastaits, Mortelmans & Pasteels (2016)	België	Scheiding	Kwantitatief Dataset SiV	Ouders Kinderen	<i>n</i> = 1172 (ouders) <i>n</i> = 499 (kinderen)
Bastaits & Pasteels (2021)	België	Scheiding	Kwantitatief Dataset SiV	Ouders Kinderen Dyadisch	<i>n</i> = 3216 (ouders) <i>n</i> = 998 (kinderen)
			Kwalitatief Diepte-interviews	Ouders Hulpverleners	<i>n</i> = 7 (ouders) <i>n</i> = 8 (hulpverleners)
Bonsel, Öztürk & Weynschenk (2020)	Nederland	Scheiding	Kwantitatief CoVeNaS enquête	Ouders Kinderen	<i>n</i> =199 (ouders) <i>n</i> =30 (kinderen)
			Kwalitatief Focusgroepen	Ouders Kinderen	<i>n</i> = 35 (5 oudergroepen) <i>n</i> = 5 (1 kindgroep)
de Ruiter & Van Pol (2017)	Nederland	Partnergeweld	Kwantitatief	Juridische en sociale professionals	<i>n</i> = 863
Dekeyser et al. (2012)	België	Scheiding	Kwantitatief Dataset LAGO (ronde 3)	Kinderen	<i>n</i> = 2120

Auteur (jaartal)	Land	Focus	Methode	Respondenten	Analytische steekproefgrootte
Dijkstra (2019)	Nederland	Partnergeweld	Kwalitatief Diepte-interviews	Moeders	$n = 8$
Expertteam ouderverstoting/ complexe omgangsproblematiek (2021)	Nederland	Scheiding	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Jaspaert & Minnekeer (2019)	België	Partnergeweld	Kwalitatief Semigestructureerde interviews	Familie- en jeugdrechters	$n = 10$
Kalmijn (2021)	Nederland	Scheiding	Kwantitatief Dataset OKiN 2020	Vaders Kinderen	$n = 6485$
Koppejan-Luitze (2014)	Nederland	Scheiding	Kwalitatief Diepte-interviews	Ouders	$n = 8$
Petit & Casman (2008)	België	Scheiding	Kwantitatief Dataset PSBH (golf 11)	Huishoudens	$n = 1832$
Pieters et al. (2010)	België	Partnergeweld	Kwantitatief Grootschalige enquête	18 tot 75-jarigen	$n = 2014$

Auteur (jaartal)	Land	Focus	Methode	Respondenten	Analytische steekproefgrootte
Spruijt et al. (2005)	Nederland	Scheiding	Kwantitatief	Scheidingsexperten en gescheiden niet-residentiële ouders	$n = 138$
Van Dijk, Van Veen & Cox (2010)	Nederland	Partnergeweld	Kwantitatief	Slachtoffers van geweld	$n = 6.427$
Wiewauters & Emmery (2016)	België	Scheiding	Kwalitatief Analyses van chatgesprekken tussen jongeren en de hulplijn 'AWEL'	Kinderen	$n = 60$

Colofon

Studie afgerond in december 2022.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Michel Pasteel, Directeur van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen

INSTITUUT VOOR DE GELIJKHEID VAN VROUWEN EN MANNEN

Victor Hortaplein 40

B-1060 Brussel

T +32 2 233 44 00

gelijkheid.manvrouw@igvm.belgie.be

<https://igvm-iefh.belgium.be>

DEPOTNUMMER

D/2023/10.043/22

De functies, titels en graden die in deze publicatie worden gebruikt, verwijzen naar personen van eender welk geslacht of genderidentiteit.

Cette publication est également disponible en français.

Instituut voor de gelijkheid
van vrouwen en mannen

igvm-iefh.belgium.be

Victor Hortaplein 40
1060 Brussel
T +32 2 233 44 00
gelijkheid.manvrouw@igvm.belgie.be

.be